LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJOS
ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS ARCHEOLOGIJA

V—VIII a. ŽEMAIČIŲ KULTŪRA

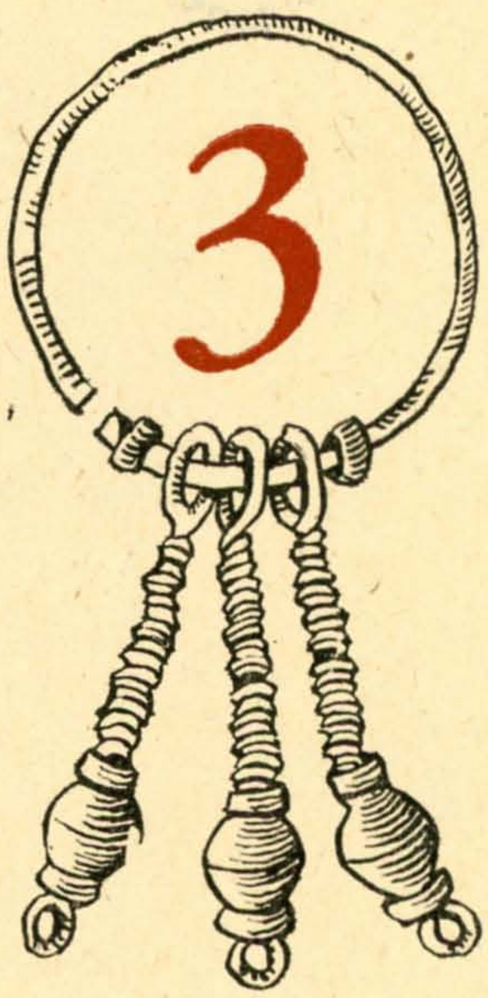

VILNIUS „MOKSLAS“ 1984

63.4(2L)
Li 227

Redakcinė kolegija

istorijos m. daktaras MEČISLOVAS JUČAS
istorijos m. daktarė RIMUTĖ RIMANTIENĖ
istorijos m. kandidatas ADOLFAS TAUTAVIČIUS
(ats. redaktorius)
istorijos m. daktarė LTSR MA narė korespondentė
REGINA VOLKAITĖ-KULIKAUSKIENĖ
(red. kolegijos pirmininkė)

Piešiniai — KRISTINOS JARMALYTĖS ir
KĘSTUČIO MUSTEIKIO
Nuotraukos — straipsnių autorių ir
KAZIMIERO VAINORO

L 0507000000—009 Z—84
M 854(08)—84

Išleista LTSR MA Istorijos instituto užsakymu
© LTSR Mokslų Akademijos Istorijos institutas, 1984

ŠARKŲ PLOKŠTINIS KAPINYNAS

BRONĖ TAUTAVIČIENĖ

Apie 6 km į šiaurės vakarus nuo Šilalės, Šarkų kaimo laukuose yra nemaža kalva — aukštuma. Per ją vingiuoja Šilalės—Kvėdarnos vieškelis. Prie jo kalvos viršūnėje yra senos kaimo kapinaitės. Į šiaurės rytus nuo jų ir į šiaurę nuo vieškelio stovi dar kelios kaimo sodybos, apaugusios senais medžiais. O į pietus ir pietryčius nuo kapinaičių yra kiek žemėjanti nelygi kalvos dalis — ariami laukai, kurie tęsiasi iki pašlaitėje esančio plataus pelkėto Lokystos slėnio. Į pietryčius nuo kapinaičių dirbamame lauke, gana dideliame plote žmonės nuo seno rasdavę įvairių geležinių ir žalvarinių daiktelių, bet niekas jais nesidomėjo, nerinko. Dalis lauko buvusi vadinama Žydkapiais.

1971 m. apie Žydkapius ir ten randamas senienas išgirdo žinomas kraštotyrininkas V. Statkevičius. Dirvoje jis aptiko keletą archeologinių dirbinių. Taip buvo išaiškintas šis Šilalės rajono plokštinis kapinynas. Tuo metu lauke — kapinyno teritorijoje — jau buvo pažymėta numatyto rekonstruoti Šilalės—Kvėdarnos kelio naujoji trasa. Lietuvos TSR kultūros ministerijos muziejų ir kultūros paminklų apsaugos valdybos nurodymu Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejaus archeologai 1972 m. vasarą kasinėjo kapinyno dalį.

Buvo tiriama šio didelio ploto 3 vietose (pav. 1). Pietryčiuose iškastos 7 perkasos — 451 m², rasta 14 kapų (Nr. 1—14). Apie 105 m. nuo jų į šiaurės vakarus, vadinamųjų Žydkapių vietoje ištirtos dar 8 perkasos — 324 m² ir aptikti 9 kapai (Nr. 15—23); maždaug per 180 m į šiaurės vakarus nuo Žydkapiuose tyrinėto ploto iškastos dar 7 perkasos — 376 m² ir rasta 16 kapų (Nr. 24—39) [1]. Paaiškėjo, kad čia iš tiesų dideliame plote būta kapų, tik jie, dirbant laukus, labai suardyti. Surinkta apie 220 įvairių archeologinių dirbinių ar jų nuolaužų. Nemažą radinių dalį (maždaug 90) sudarė lauko paviršiuje ir ariamame sluoksnyje aptikti daiktai — suardytų kapų įkapės [2].

Laidosena. Kapinynas nuo neatmenamų laikų ariamas, be to, pietrytinėje dalyje buvo kasami bulviarūsiai. Todėl daugelis kapų suardyti ar apardyti. Mirusiųjų griaučiai beveik visiškai sunykę; išsamiau apibūdinti laidoseną labai sunku. Čia laidota kelis šimtmečius, ir per tą laiką mirusiųjų laidojimo papročiai, matyt, kiek keitėsi.

Kapinyno pietryčių ištirtame plote (pav. 2) aptikta akmenų vainikų liekanų ir nemaža pavienių įvairaus dydžio akmenų. Šio ploto šiaurės rytuose (5 perkasoje. 12—16 AB kv.) išliko apie 4,5 m skersmens vainiko šiaurės rytų dalis. Prie jo iš šiaurės rytų, atrodo, šliejosi kitas kiek mažesnis vainikas, o iš rytų (17—18 B kv.) — trečias. Į pietus nuo jų, gretimoje — trečioje perkasoje išliko dar 2 vainikų dalys (pav. 3). Matyt, visi penki jie jungėsi. Pirmieji 2 sudėti iš gana įvairaus dydžio (nuo 15—20 iki 45—60 cm skersmens) akmenų. Trečio vainiko išlikę 12 beveik vienodų akmenų. Vainikai buvo ne visai taisyklingo apskritimo formos, 3—4,5 m skersmens.

Apie 5—6 m nuo pirmos vainikų grupės į pietus bei pietvakarius (4 perkasoje 1—4 ABC kv.) išliko menkų kitų 2 ar 3 vainikų fragmentų — netaisyklingos akmenų eilės (pav. 4). Bet čia buvusių vainikų formos ir dydžio jau negalima nustatyti.

Žydkapiuose ištirtoje vietoje rasta tik pavienių akmenų. Tuo tarpu trečiame kasinėjimų plote jų vėl gausiau. Kai kur buvo po keletą netoli vienas kito. Ryškesnių vainiko fragmentų pastebėta 20 ir 21 perkasose. Išliko maždaug 3—3,5 m skersmens vainiko pusė iš 20—40 cm skersmens 12 akmenų (pav. 5).

Visur matyti tik 1 eilė akmenų, sukrautų ant nejudinto grunto. Neaišku, ar vainikai dėti tik iš vienos eilės akmenų, ar aukščiau buvusiuosius nuvertė ir išsklaidė plūgas. Tarp akmenų gana gausu degėsių, kai kur sudarančių įvairaus dydžio netaisyklingas dėmes. Atrodo, lyg čia gana dideliame plote kadaise buvo kelios nedidelės grupės kapų, apjuostų apskritais ar netaisyklingais akmenų vainikais, būdingais Lietuvos pajūrio I tūkstantmečio pr. m. e. pabaigos—m. e. pradžios kapinynams (LAB, p. 137, 168—170; LAP). Taip spėti leistų kapinyno pietryčiuose (4 perkasoje. 1 B kv.) aptiktas sudeginto mirusiojo kapas, kurį iš šiaurės ir vakarų juosė akmenų vainiko liekanos (pav. 4). Kapą sudarė apie 50—60 cm skersmens plotelyje 5—7 cm storio sluoksneliu supilti smulkūs sudegusių kaulų trupiniai, sumaišyti su degėsiais. Įkapių nerasta. Toje pat kapinyno dalyje aptiktos kelios pailgos keturkampės dėmės, tarsi kapų duobių dugnai. Tai galėjo būti be įkapių palaidotų nedegintų mirusiųjų kapų vietos.

Ankstyvų kapų vietoje laidota III—IV amžiuje. Mirusieji nedeginti, kapai išmėtyti kartais gana toli vienas nuo kito, jų eilių nepastebėta. Galimas daiktas, bent dalis III—IV a. kapų bu-

[1] Kasinėjimams vadovavo straipsnio autorė. Ataskaita ir radiniai saugomi IEM, AR 528 : 1—221. Kasinėjimų duomenys trumpai skelbti: žr. Tautavičienė B., 1974.

[2] Dalį jų surinko V. Statkevičius.

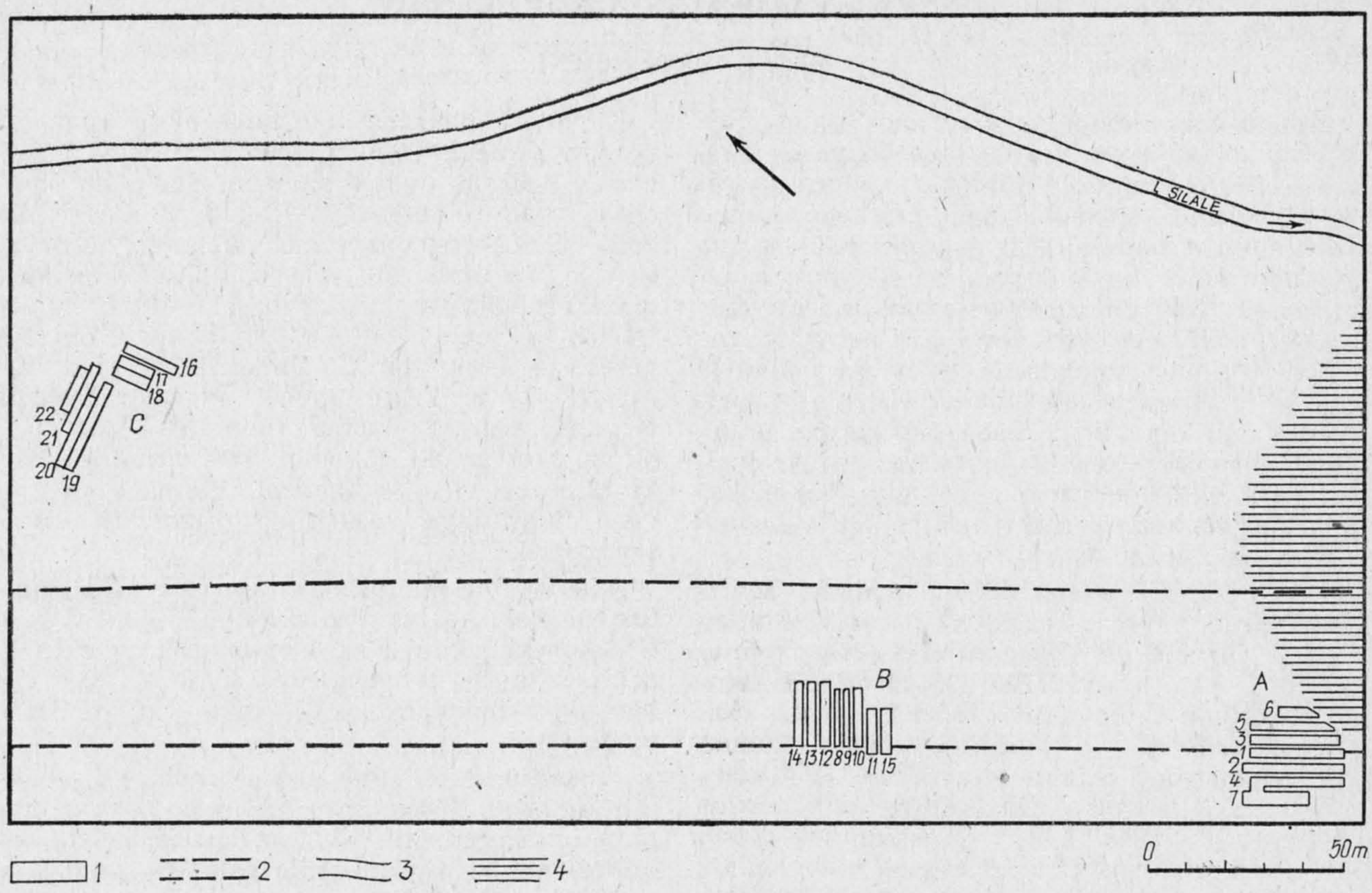

1 pav. Kapinyno situacija: *1* — ištirti plotai, *2* — projektuojamas kelias, *3* — senasis Šilalės—Kvėdarnos kelias, *4* — suardyta kalvos dalis

vo apjuosta akmenų vainikais. Tokio vainiko liekanų matyti prie kapo Nr. 31 (pav. 5). Tuo tarpu kapinyno pietryčių dalyje rasti IV a. pabaigos—VI a. pradžios kapai neturi aiškesnio ryšio su šiame plote aptiktomis akmenų vainikų liekanomis. Atrodo, kad V—VI a. mirusieji čia laidoti senesnių kapų su akmenų vainikais vietoje.

Nedeginti mirusieji laidoti negiliai. Kapų dažniausiai būta tuoj po ariamu sluoksniu — 30—60 cm gylyje. Dalis anksčiau aptiktų kapų suardyti, dirbant lauką. Taip leidžia spėti ariamame sluoksnyje ir dirvos paviršiuje rasti įvairūs daiktai — suardytų kapų įkapės.

Kapų duobės, teisingiau jų dugnai, retai kur ryškiau išsiskyrė. Pavyko nustatyti tik dalies dydį. Jos buvo apie 2—2,2 m ilgio ir 0,7—0,8 m pločio, apvaliais kampais. Duobės žemėse taip pat gana dažnai rasta angliukų (k. Nr. 3, 13, 14, 27, 33). Aiškesnių karstų žymių neišliko, nors keliuose kapuose po žalvariniais papuošalais pastebėta medžio pėdsakų, kurie rodytų, kad mirusysis buvo palaidotas su karstu arba paguldytas ant lentos. Mirusiųjų griaučiai taip pat visai sunykę. Kapuose rasta tik kaulų fragmentų prie žalvarinių papuošalų (pav. 13). Apie mirusiojo padėtį ir lytį tenka spręsti vien iš įkapių bei jų išdėstymo.

Laidota daugiausia galva į pietus—pietvakarius ir šiaurės vakarus—šiaurę. Kapuose Nr. 21 ir 22 mirusieji paguldyti galva į vakarus, o kape Nr. 8 — į pietus. Pietų—pietvakarių kryptimi kiek dažniau laidotos moterys, nors rasta jų palaidotų ir galva į šiaurę (k. Nr. 30), taip pat ir vyrų, palaidotų pietvakarių kryptimi (k. Nr. 31, 34), kai vyravo paprotys vyrus laidoti galva į šiaurę—šiaurės vakarus. Sprendžiant iš apyrankių padėties, mirusiųjų rankos dažniausiai būdavo padėtos ant krūtinės arba juosmens ir krūtinės srityje.

Pagal vyrams būdingas įkapes (kirvius, ietis) jiems skirtina 14 kapų (Nr. 4, 5, 12, 15, 16, 18, 22, 23, 25, 28, 29, 31, 34, 36) (pav. 6). Remiantis apgalviais, smeigtukų poromis, bent 10 kapų (Nr. 2, 3, 6, 8, 11, 13, 17, 30, 32, 38) reikėtų laikyti moterų kapais. Mažos apyrankėlės ir nedidelės duobės rodytų, kad kapuose Nr. 1, 10, 21, 37 buvo palaidoti vaikai. Dėl menko įkapių kiekio ir jų universalumo (peilis, smeigtukas) 11 kapų neaišku kam skirti.

Įkapės negausios. Kai kuriuose apardytuose kapuose, atrodo, išliko tik jų dalis. Vyrai laidoti

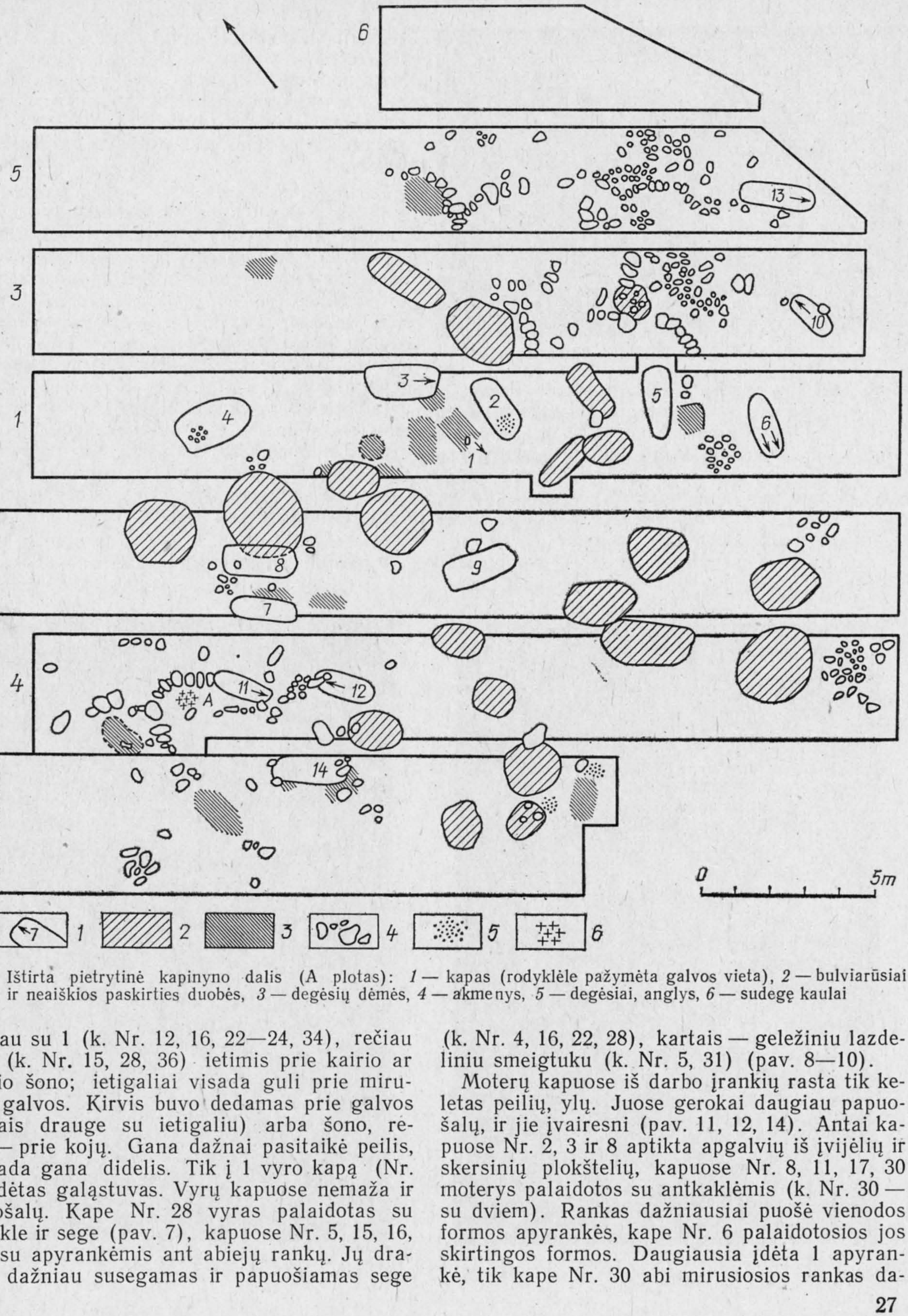

2 pav. Ištirta pietrytinė kapinyno dalis (A plotas): *1* — kapas (rodyklėle pažymėta galvos vieta), *2* — bulviarūsiai ir neaiškios paskirties duobės, *3* — degėsių dėmės, *4* — akmenys, *5* — degėsiai, anglys, *6* — sudegę kaulai

dažniau su 1 (k. Nr. 12, 16, 22—24, 34), rečiau su 2 (k. Nr. 15, 28, 36) ietimis prie kairio ar dešinio šono; ietigaliai visada guli prie mirusiojo galvos. Kirvis buvo dedamas prie galvos (kartais drauge su ietigaliu) arba šono, rečiau — prie kojų. Gana dažnai pasitaikė peilis, kai kada gana didelis. Tik į 1 vyro kapą (Nr. 16) įdėtas galąstuvas. Vyrų kapuose nemaža ir papuošalų. Kape Nr. 28 vyras palaidotas su antkakle ir sege (pav. 7), kapuose Nr. 5, 15, 16, 25 — su apyrankėmis ant abiejų rankų. Jų drabužis dažniau susegamas ir papuošiamas sege (k. Nr. 4, 16, 22, 28), kartais — geležiniu lazdeliniu smeigtuku (k. Nr. 5, 31) (pav. 8—10).

Moterų kapuose iš darbo įrankių rasta tik keletas peilių, ylų. Juose gerokai daugiau papuošalų, ir jie įvairesni (pav. 11, 12, 14). Antai kapuose Nr. 2, 3 ir 8 aptikta apgalvių iš įvijėlių ir skersinių plokštelių, kapuose Nr. 8, 11, 17, 30 moterys palaidotos su antkaklėmis (k. Nr. 30 — su dviem). Rankas dažniausiai puošė vienodos formos apyrankės, kape Nr. 6 palaidotosios jos skirtingos formos. Daugiausia įdėta 1 apyrankė, tik kape Nr. 30 abi mirusiosios rankas da-

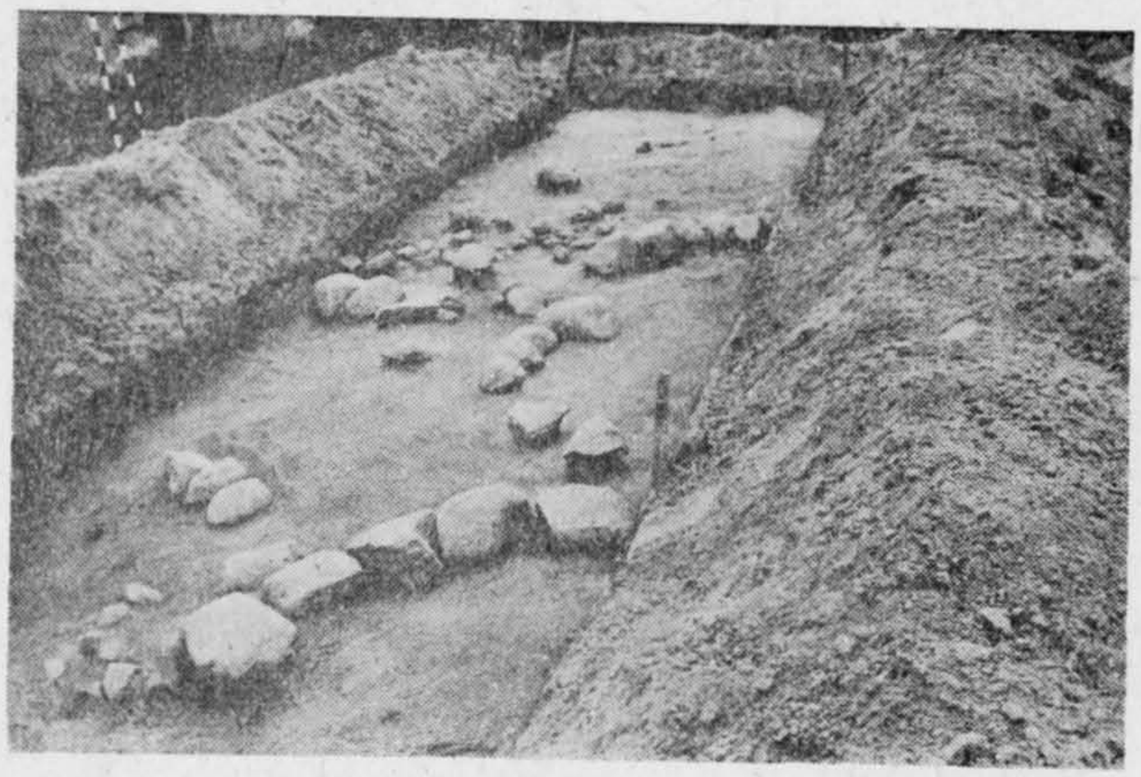

3 pav. Akmenų vainikų dalys 3 perkasoje

bino po 4 apyrankes. Moterų drabužiai dažniausiai būdavo susegti 2 smeigtukais (k. Nr. 3, 6, 8, 13, 17, 38). Kapuose Nr. 6, 8 jie gulėjo greta vienas kito. Kartais smeigtukai turėjo kabučius ir grandinėles (k. Nr. 8, 17). Gerokai rečiau moters kape randama segių (k. Nr. 30). Be to, keliuose (k. Nr. 11, 30) aptikta žiedų, pavienių gintaro ar stiklo karoliukų.

Vaikų įkapės negausios. Iš darbo įrankių rasta beveik tik peiliukas. Dažniausi papuošalai — geležinis lazdelinis smeigtukas, 1 ar 2 apyrankės, rečiau — antkaklė. Dalies papuošalų dydis tinka ir suaugusiesiems, bet yra mažesnių — vaikams skirtų apyrankėlių. Vyrauja žalvariniai papuošalai, bet dalis smeigtukų ir lankinė segė nukalta iš geležies, o 2 antkaklės ir segė — sidabrinės.

Turtingiausi įkapių buvo moterų kapai Nr. 30 ir 8. Kape Nr. 30 mirusioji palaidota su 2 žalvarinėmis antkaklėmis kūginiais galais, 8 apyrankėmis ir žiedu su kryžine akute bei žalvarine laipteline sege ir geležiniu lazdeliniu smeigtuku ant krūtinės (pav. 11). Be to, šalia šių papuošalų maždaug 11×13 cm dydžio plotelyje buvo supilta apie 100 smulkių gelsvų ir žalių karoliukų bei daug mažų žalvarinių grandelių, tarsi nepanaudotų grandinėlėms. Kape Nr. 8 moteris palaidota su apgalviu iš žalvarinių įvijų ir plokštelių bei stambia įvija ant pakaušio, ant kaklo uždėta sidabrinė antkaklė ruplėtais galais, ant abiejų rankų buvo po įvijinę apyrankę, ant krūtinės — 2 kryžiniai smeigtukai sidabru papuoštomis galvutėmis su kabučiais ir grandinėlėmis (pav. 13, 14).

Radiniai. Iš kapinyno į Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejų pateko, kaip jau mi-

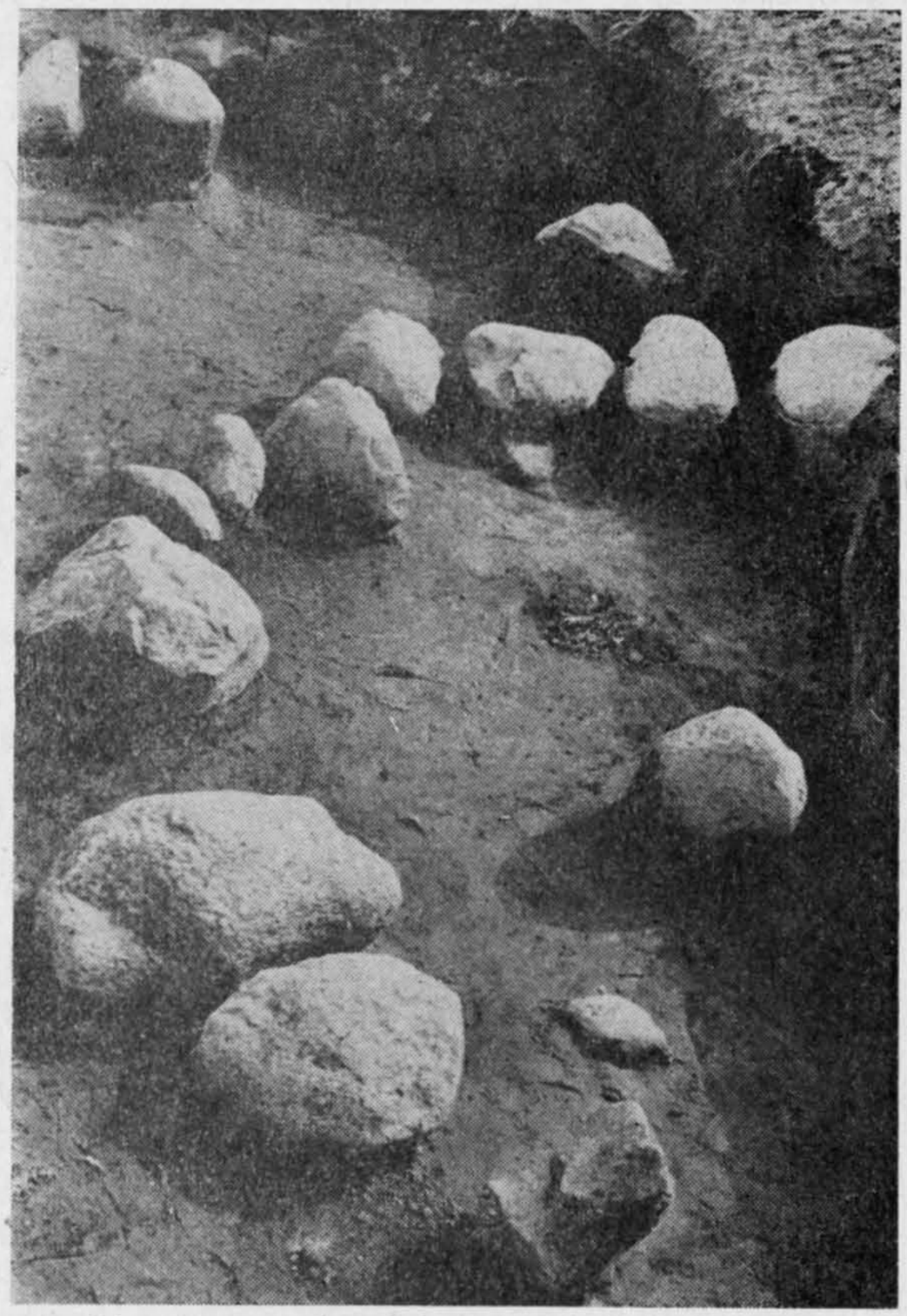

4 pav. Akmenų vainiko dalis 4 perkasoje prie sudeginto mirusiojo kapo

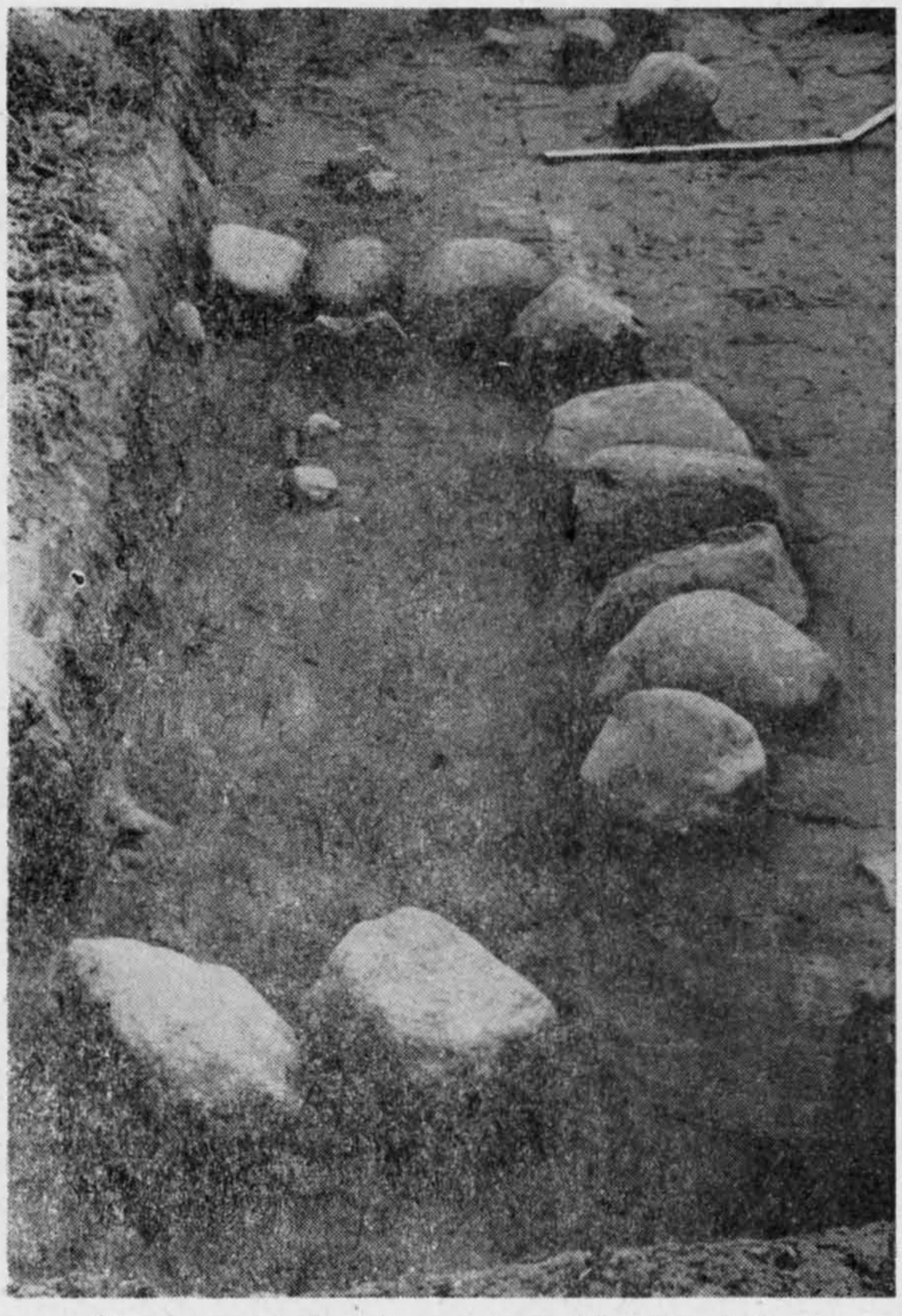

5 pav. Akmenų vainiko, juosusio k. Nr. 31, dalis 21 perkasoje

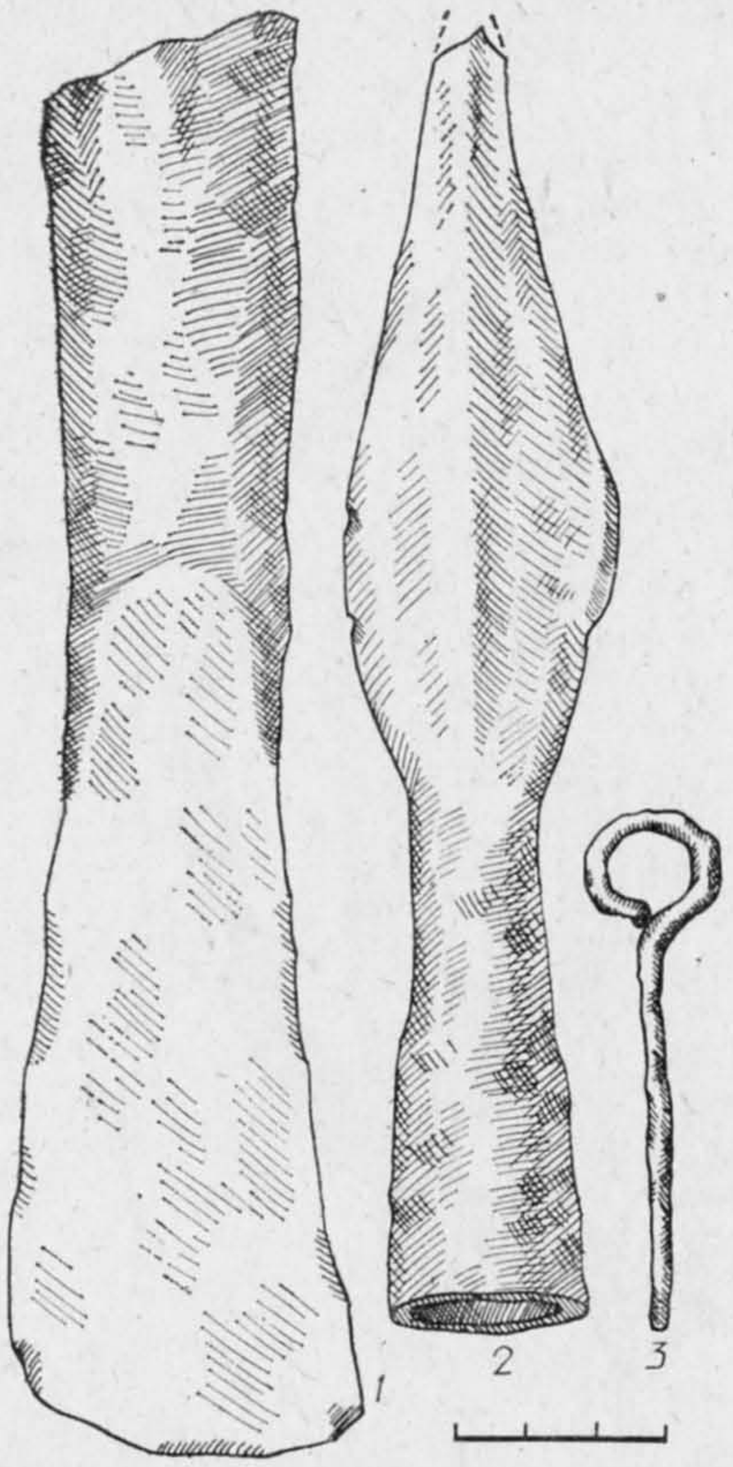

6 pav. Vyro k. Nr. 31 radiniai: *1* — kirvis, *2* — ietigalis, *3* — smeigtukas

nėta, apie 220 dirbinių — darbo įrankių, ginklų, papuošalų. Dalis jų, ypač geležiniai, yra blogai išlikę, suėsti rūdžių, kai kurie sulaužyti, dirbant lauką.

Darbo įrankiai neįvairūs. Daugiausia geležinių įmovinių kirvių ir tiesių įtveriamųjų peilių.

Aptikti 22 kirviai (10 kapuose, o 12 — atsitiktinai). Vyrauja 18—21 cm ilgio kirviai su dar gana siaurais (4,5—5,8 cm) ašmenimis. Tik 4 yra kiek ilgesni (iš k. Nr. 15, 18, 30 ir atsitiktinai rastas) — 22—24,5 cm (pav. 8 : 1), bet ir jų ašmenys tokio pat pločio. Aptikta keletas ir trumpesnių. Kape Nr. 5 rastas tik 15 cm ilgio kirvis 4,3 cm pločio ašmenimis (pav. 10 : 1), kape Nr. 29 — 15,3 cm ilgio ir pan. Mažiausias kirvis (19 perkasoje, 1 B kv.) buvo tik 11 cm ilgio ir 4 cm pločio ašmenimis.

Įvairaus dydžio kirvių rasta visuose 3 plotuose, tačiau ne visur vienodai. Nors pirmas plotas (A) daugiausia tyrinėtas, bet čia pasitaikė tik 2 kirviai kapuose (Nr. 4, 5; pav. 9 : 1; 10 : 1) ir 3 atsitiktinai rasti (pav. 15 : 1; 16 : 2—4). Žydkapiuose aptikti irgi 5 kirviai; iš jų 3 — kapuose (Nr. 15, 16, 18; pav. 8 : 1) ir 2 — atsitiktinai. Tuo tarpu kapinyno šiaurėje (C plote) jų rasta 5 kapuose (Nr. 25, 29, 31, 34, 36) ir dar 3 — atsitiktinai. Jų daugiau III—IV a. laidotoje teritorijoje. V—VI a. kapuose rasti tik 2 (k. Nr. 4 — su lankine ilgakoje sege, k. Nr. 5 — su storagale apyranke).

Peilių aptikta irgi nemažai. Jų rasta bent 20 kapų, kai kuriuose (Nr. 10, 36) — net po 2, be to, keli pasitaikė atsitiktinai. Visi tiesūs, buvę įtverti į medines rankenas. Į kapus jų dėta įvairaus dydžio. Peiliai turi 1,6—3 cm pločio ir iki 31,5 cm ilgio geležtes su gana stora nugarėle (pav. 7 : 1; 8, 2). Moterų ir vaikų kapuose rasta trumpesnių peilių. Pvz., kape Nr. 6 aptiktasis turi tik 9,3 cm ilgio ir 1,6 cm pločio geležtę. Tuo tarpu vyro kape Nr. 15 rastas peilis su 18,5 cm ilgio ir 2,7 cm pločio geležte, kape Nr. 23 — su 24,5 cm ilgio ir 2,9 cm pločio geležte, kape Nr. 28 — su 22 cm ilgio ir 2,4 cm pločio geležte. Taigi su rankenomis šie peiliai turėjo apie 30—35 cm ilgio ir galėjo būti naudojami kaip ginklas.

Visų kitų įrankių rasta tik pavieniui. Antai aptiktas nedidelis dalgis (7 perkasoje 14 D kv.) apie 30 cm ilgio ir 4,2 cm pločio geležte, plačiu žemyn lenktu galu (pav. 16 : 1). Šių įrankių retai randama centrinės Žemaitijos dalies kapinynuose, jie būdingesni Lietuvos pajūriui (LAA, t. 4, p. 117—119). Panašios formos ir dydžio dalgių dažniausiai pasitaiko III—IV a. kapuose su akmenų vainikais (Tautavičius A., 1968, pav. 2 : 3, 4; 3 : 2).

Kapinyne rasta ir įmovinė vedega (pav. 15 : 2). Ji 24,3 cm ilgio, su 4 cm skersmens įmova ir 2,5 cm pločio ašmenimis. Tai taip pat gana retai į kapus dedamas įrankis, būdingas V—VIII a. (LAA, t. 4, p. 117). Panašių vedegų aptikta kaimyniniuose Didkiemio, Lileikėnų, Požerės kapinynuose (žr. šios knygos p. 104).

Vyro kape Nr. 16 kartu su įmoviniu kirviu ir ietigaliu rastas akmeninis galąstuvas. Jis gana stambus — 16,2 cm ilgio ir 4,5—5 cm pločio bei 2,9—3,4 cm storio, netaisyklingo keturkampio pjūvio, be skylutės grandelei įkabinti. Centrinėje Žemaitijos dalyje retas radinys. Tokios formos dideli akmeniniai galąstuvai gana dažnai buvo dedami į III—IV a. Lietuvos pajūrio vyrų kapus. Panašių aptikta Lazdininkų, Palangos ir kituose kapinynuose (Butėnienė E., 1968, pav. 3 : 1—3; Tautavičius A., 1968, pav. 4 : 5).

Moters kape Nr. 6 išliko dalis sunykusios ylos su keturkampe įkote. Kapinyne (1 perkasoje) rastas stambus molinis dvigubo nupjauto kūgio formos verpstukas (pav. 16 : 5). Jis 5,7—5,9 cm skersmens ir apie 2,6—2,8 cm storio, neornamentuotas. Tokių verpstukų retai pasitaikė ir kituose žemaičių kapinynuose, vyrauja akmeniniai (žr. šios knygos p. 105).

Ginklus sudarė ietys, peiliai ir skydai. Gausiausiai rasta ietigalių (k. Nr. 12, 16,

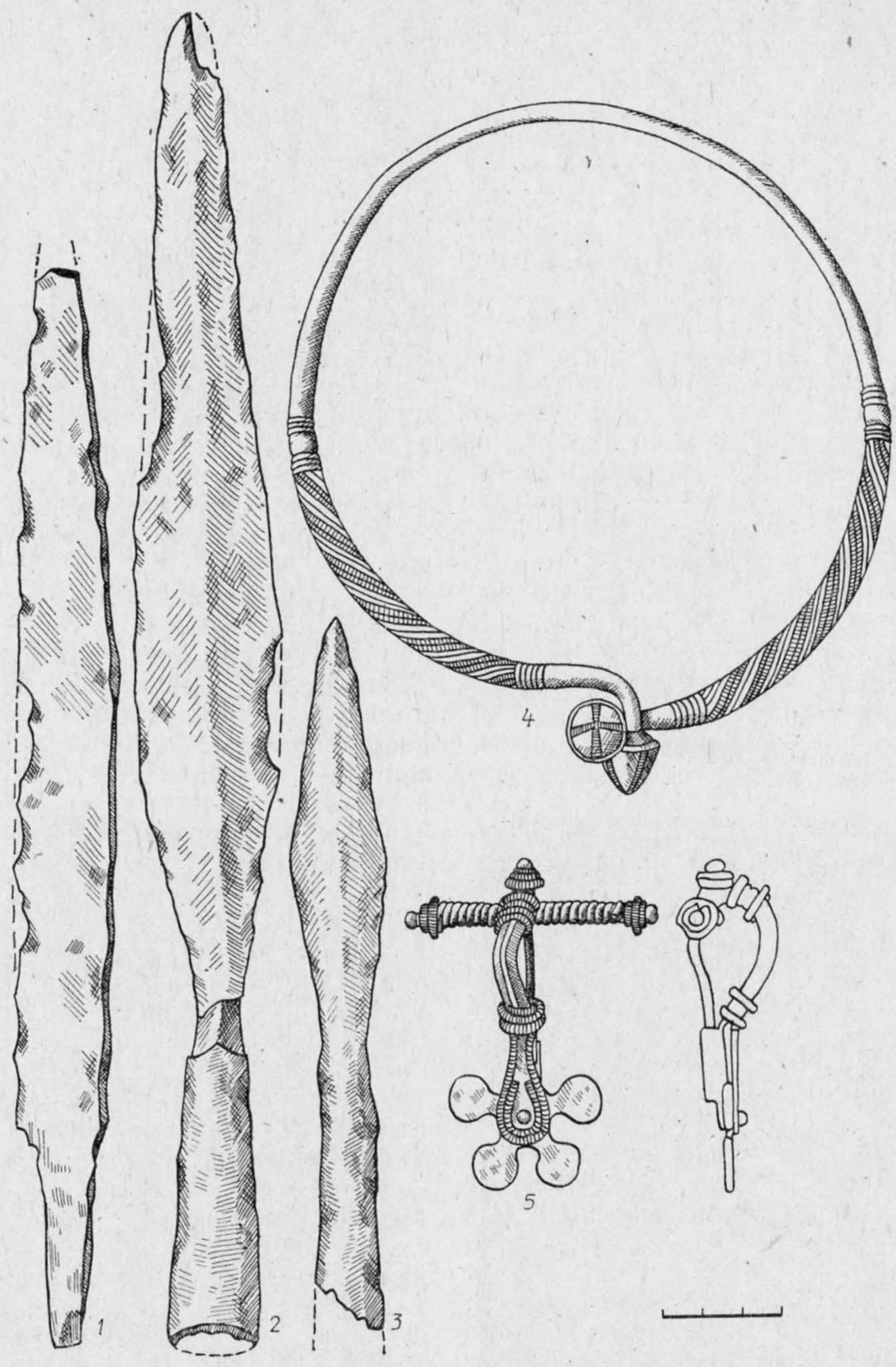

7 pav. Vyro k. Nr. 28 radiniai: *1* — peilis, *2, 3* — ietigaliai, *4* — antkaklė, *5* — segė

22, 23, 31 ir 34 po vieną, o k. Nr. 15, 28 ir 36 — po 2, be to, keletas pasitaikė atsitiktinai). Visi įmoviniai, daugiausia blogai išlikę. Naudoti įvairaus dydžio: nuo 13 iki 34,5 cm ilgio, įmovos būna 2—2,5 cm skersmens. Gana įvairi ir jų plunksnų forma. Vienų ietigalių ji kiek ilgesnė už įmovą, palyginti gana siaura, bet dažniausiai stora — rombinio pjūvio. Pvz., kape Nr. 15 vienas ietigalis buvo 33 cm ilgio, su 18 cm ilgio ir 3,3 cm pločio plunksna (pav. 8 : 3). Kape Nr. 28 rasto 34,5 cm ilgio ietigalio plunksna taip pat apie 25 cm ilgio ir 3,5 cm pločio (pav. 7 : 2).

Tuo tarpu kitų ietigalių plunksna, nors ir sudaro maždaug pusę viso jo ilgio, bet apie vidurį yra gerokai platesnė. Todėl primena ištęstą rombą. Antai kape Nr. 15 antras ietigalis yra 21 cm ilgio, su 11 cm ilgio ir 3,4 cm pločio plunksna (pav. 8 : 4). Kape Nr. 31 rastas 18,7 cm ilgio ietigalis turi 11,5 cm ilgio ir 4,1 cm pločio plunksną. Atsitiktinai rasto 23,6 cm il-

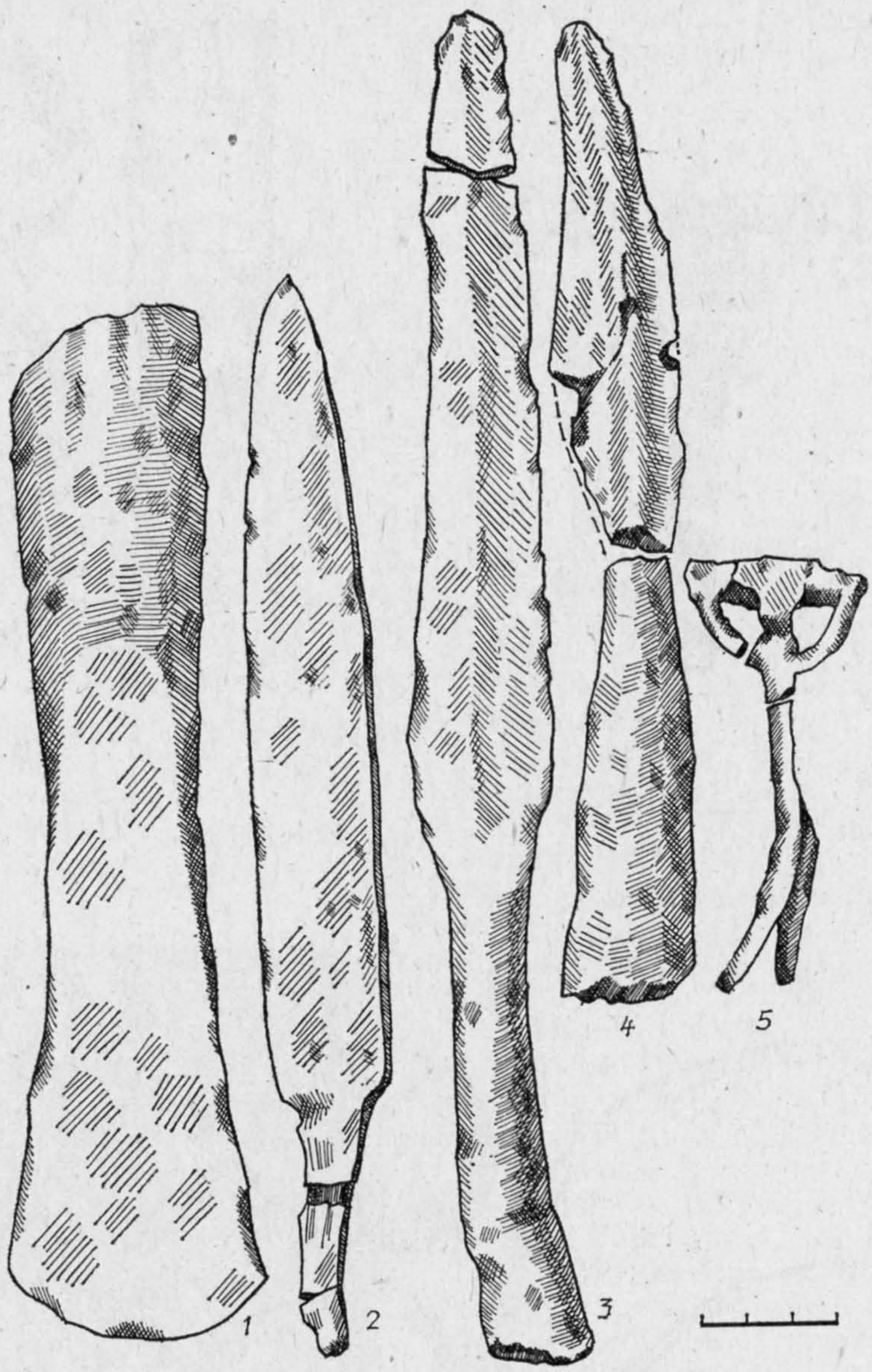

8 pav. Vyro k. Nr. 15 radiniai: *1* — kirvis, *2* — peilis, *3, 4* — ietigaliai, *5* — segė

gio ietigalio (IEM, AR 528 : 171) plunksna yra 12,5 cm ilgio ir 5,6 cm pločio. Dalies šių ietigalių plunksnos yra plonesnės, bet turi ryškią iškilią išilginę briauną.

Tik pora nedidelių ietigalių yra su įmovomis, ilgesnėmis už plunksnas, kurios beveik ištęsto rombo formos. Štai kape Nr. 14 rastas 14 cm ilgio ietigalis turi tik 5,5 cm ilgio ir 2,4 cm pločio plunksną. Atsitiktinis 13 cm ilgio ietigaliukas (IEM, AR 528 : 194) yra vos su 3,3 cm ilgio ir 2,5 cm pločio plunksna, kurioje taip pat matyti ryški išilginė briauna. Panašiausių į Šarkų kapinyno ietigalių rasta pajūrio srities III—V a. kapuose: Lazdininkuose, Palangoje, Pryšmančiuose ir kt. (Navickaitė-Kuncienė O., 1968, pav. 2 : 3).

Aptiktos nedidelės dalys 2 geležinių antskydžių. 3 perkasoje rasta antskydžio kūgio formos viršūne dalis (IEM, AR 528 : 164), o dirvos paviršiuje — kito tokio pat antskydžio viršūnė su plokščia 2 cm skersmens cilindrine atauga. Tai reti centrinės Žemaitijos radiniai. Dažniau jų pasitaiko III—IV a. Lietuvos pajūrio kapuose su akmenų vainikais ir V—VII a. rytų Lietuvos pilkapiuose bei Užnemunėje (Radzvilovaitė E., 1966; LAA, t. 4, p. 122). Antskydis su cilindrine atauga, matyt, bus buvęs panašus į Seiliūnuose, Lazdijų raj., rastąjį (LLM, t. 2, pav. 22).

Visai neaptikta žirgo aprangos daiktų — žąslų, kamanų.

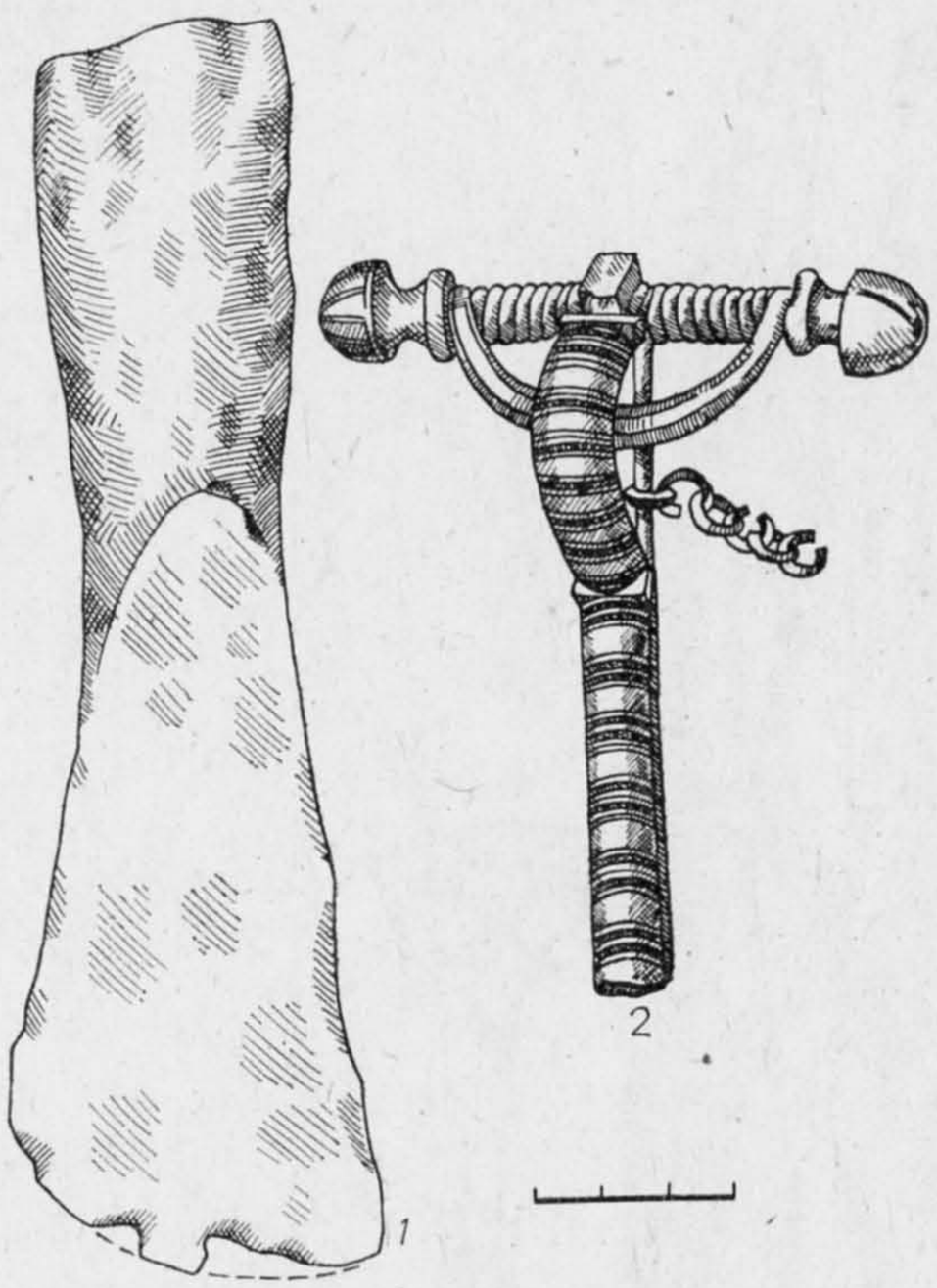

9 pav. Vyro k. Nr. 4 radiniai: *1* — kirvis, *2* — segė

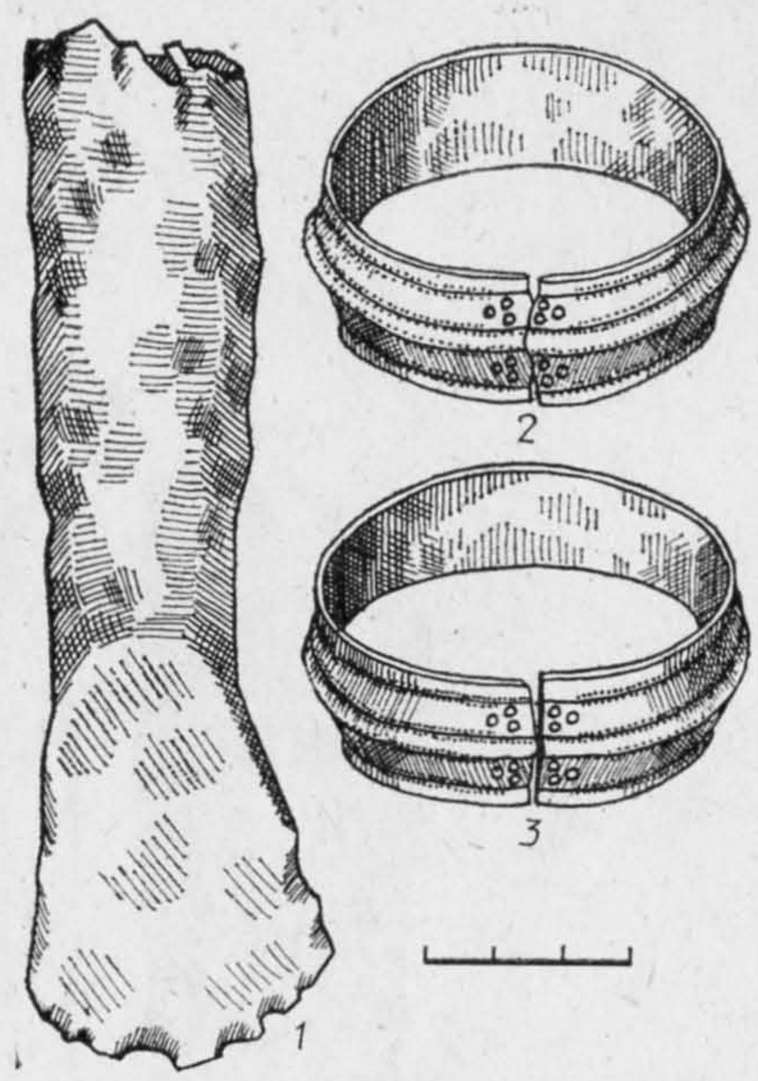

10 pav. Vyro k. Nr. 5 radiniai: *1* — kirvis, *2, 3* — apyrankės

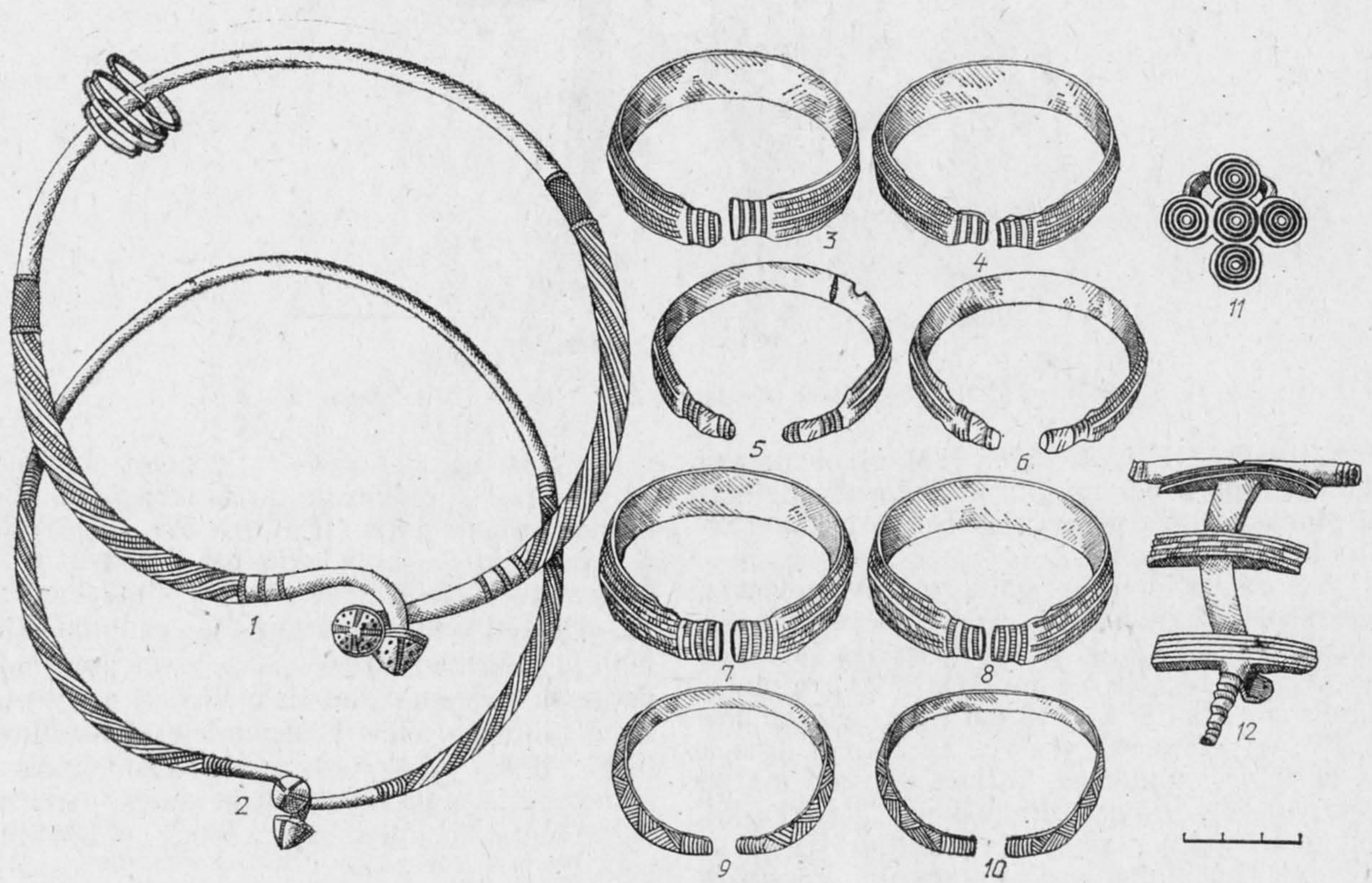

11 pav. Moters k. Nr. 30 radiniai: *1, 2* — antkaklės, *3—10* — apyrankės, *11* — žiedas, *12* — segė

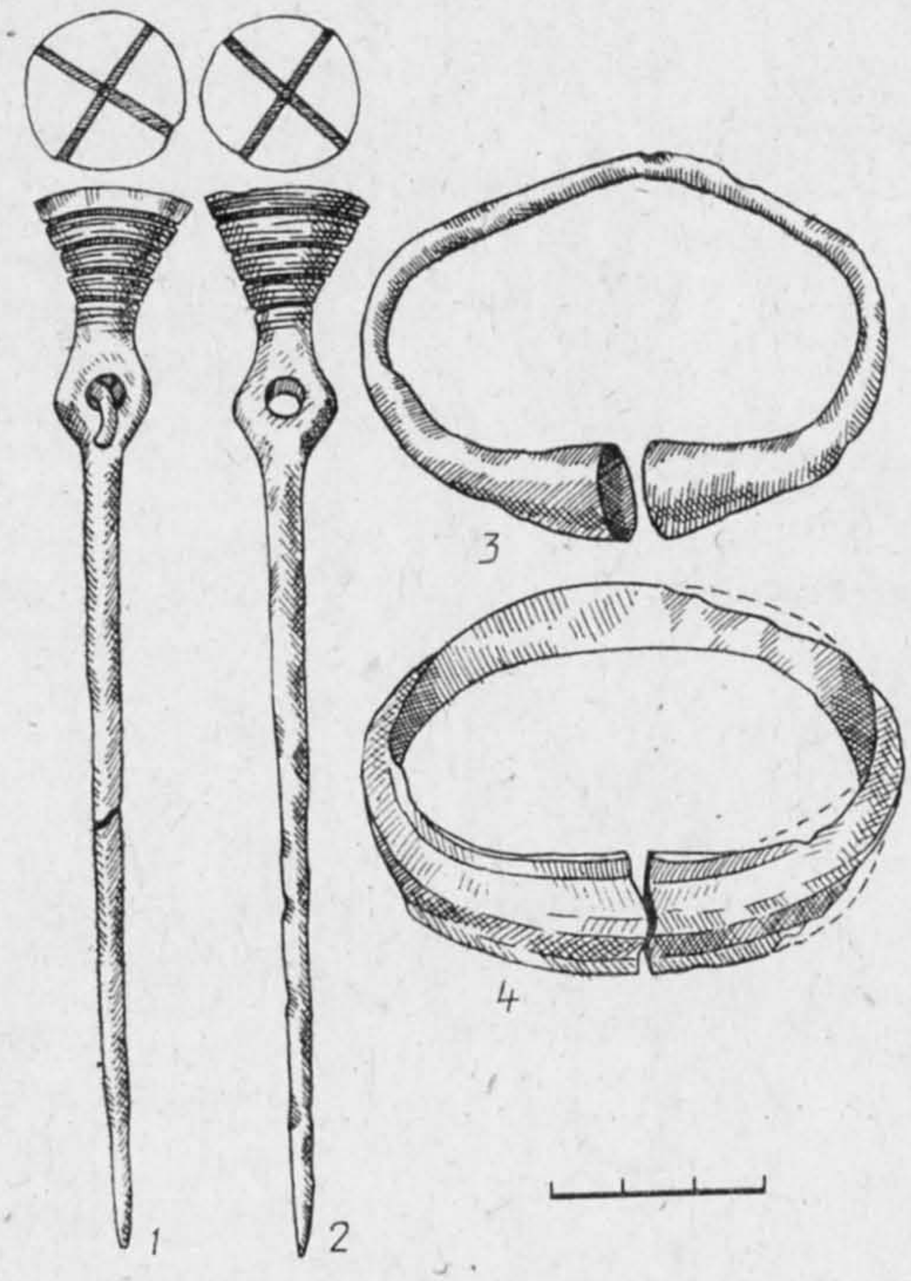

12 pav. Moters k. Nr. 6 radiniai: *1, 2* — smeigtukai, *3, 4* — apyrankės

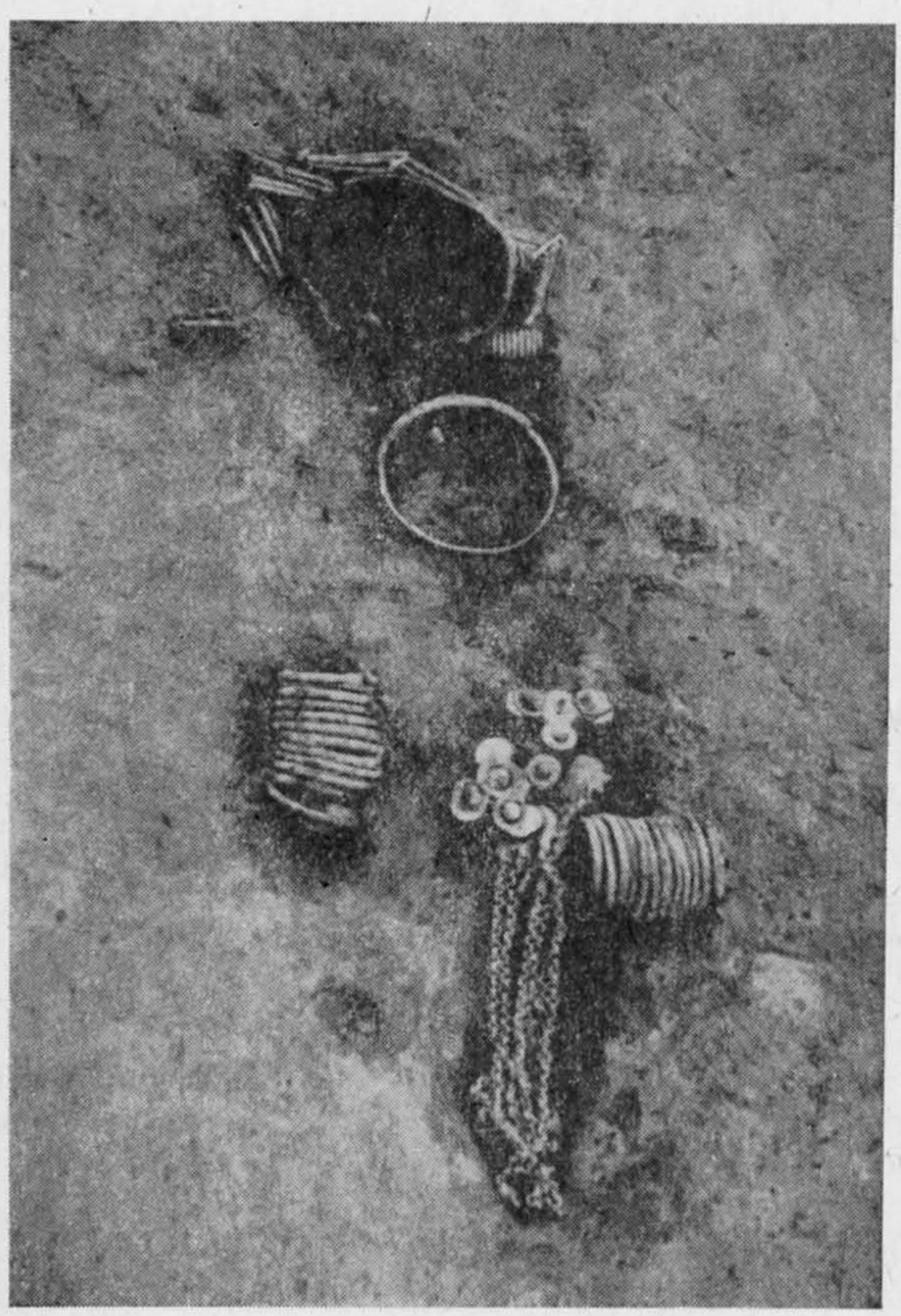

13 pav. Moters k. Nr. 8

Papuošalai sudaro didesnę visų radinių dalį. Dauguma jų — žalvariniai, dalis (lankinė segė, keletas lazdelinių smeigtukų) nukalta iš geležies, pora antkaklių — sidabrinės; sidabru puoštos 2 smeigtukų galvutės. Be metalinių papuošalų, yra stiklo ir gintaro karolių.

Moterų kapuose Nr. 2, 3 ir 8 aptikta apgalvių. Pirmųjų dviejų išliko tik nedidelės dalys, o kape Nr. 8 — visas (pav. 14 : 1). Jie sudaryti iš 5 lygiagrečių eilių 5,7—7,3 cm ilgio trikampės vielutės įvijėlių, suvertų ant storo siūlo. Jas jungė 8 ar 9 skersinės stačiakampės arba T formos plokštelės su skylutėmis. Plokštelės yra 3,4—4,1 cm ilgio. Ant pakaušio įvijėlių galus sujungė plona stačiakampė kiek įlenktais šonais plokštelė su 5 skylutėmis galuose. Visų 3 apgalvių pakaušio plokštelės yra kiek skirtingo dydžio, nevienodo ornamento. Kape Nr. 2 rasta — 8 cm ilgio ir 3,4 cm pločio (pav. 19 : 3), kape Nr. 3 — 9,5 cm ilgio ir 3,7 cm pločio (pav. 19 : 4), o kape Nr. 8 — tik 7 cm ilgio ir 2,8 cm pločio (pav. 14 : 1).

Apgalvių iš 2—5 lygiagrečių įvijėlių eilių ir skersinių stačiakampių ar T formos plokštelių gana dažnai aptinkama centrinės Žemaitijos ir šiaurės Lietuvos V—VI a. plokštiniuose kapinynuose (Michelbertas M., 1972; žr. taip pat V. Valatkos, A. Merkevičiaus, J. Stankaus straipsnius šios knygos p. 16, 53, 72). Kiek rečiau jų pasitaikė vidurio Lietuvoje (Puzinas J., 1938, pav. 56 : 8). Pavienių rasta ir skalvių gyventuose plotuose (Gronau W., 1939, p. 44, lent. 8 : 2).

Tuo tarpu apgalvių su plokštelėmis pakaušyje iki šiol rasta tik Šarkų kapuose. Viena tokia 8,5 cm ilgio ir 4 cm pločio plokštelė su 5 skylutėmis galuose 1975 m. aptikta Dargalių kapinyno paviršiuje. Matyt, tai lokalinis apgalvių variantas. Pagal kape Nr. 8 rastą antkaklę ruplėtais galais ir kryžinius smeigtukus su geležinėmis adatomis šiuos apgalvius reikėtų datuoti V—VI amžiumi.

Visuose 3 kapuose kartu su apgalviu pakaušyje aptikta 2—2,3 cm skersmens ilga įvija ar kelios trumpesnės. Štai kape Nr. 2 išliko 3 gabaliukai iš viso 15 cm ilgio, kape Nr. 3 — 2 įvijos iš viso 17,6 cm ilgio, o kape Nr. 8 — ilgesnė ir 2 trumpos (pav. 14 : 2). Visos jos yra iš trikampės ar pusapvalės vielos, galai kartais puošti įkartėlėmis. Įvijos pilnos storų vilnonių siūlų.

Siūlų pilnų įvijų randama su V—VI a. apgalviais iš įvijėlių ir skersinių plokštelių centrinėje Žemaitijoje ir šiaurės Lietuvoje. Jų pasitaikė Maudžiorų (žr. šios knygos p. 16), Sauginių (ten pat, p. 53) ir kituose kapinynuose. VII—VIII a. įvijos nešiotos be metalinių apgalvių. Tai rodo Požerės (žr. šios knygos p. 107) ir Kaštaunalių (ten pat, p. 86) kapinynų tyrinėjimų duomenys. Matyt, V—VI a. metalinis vaini-

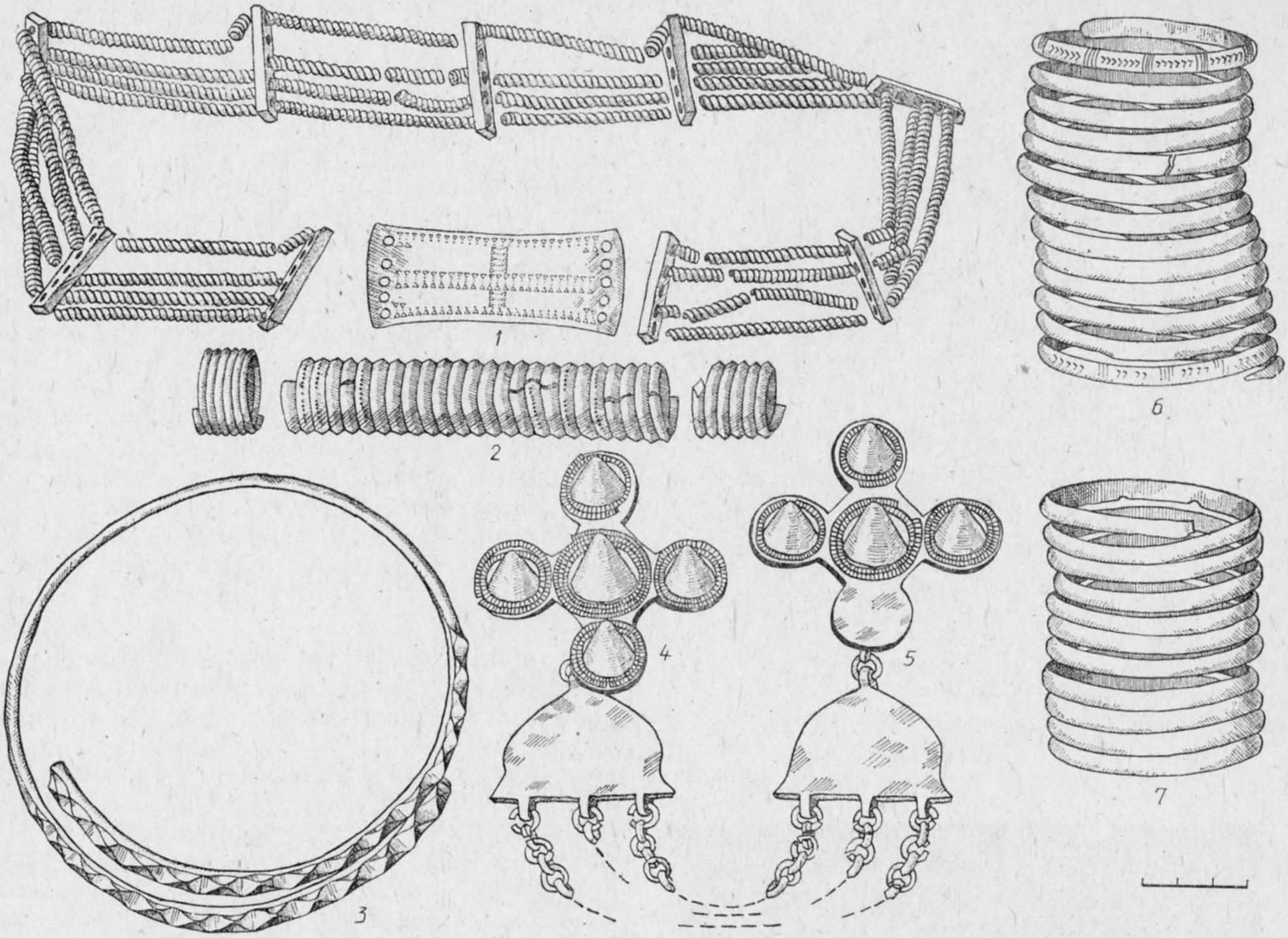

14 pav. K. Nr. 8 radiniai: *1* — apgalvis, *2* — pakaušio įvija, *3* — antkaklė, *4, 5* — smeigtukų galvutės ir kabučiai, *6, 7* — apyrankės

kas — apgalvis ir įvija pakaušyje buvo svarbiausi moterų galvos papuošalai.

Gana daug Šarkuose rasta antkaklių. Kūginiais galais aptikta 8 kapuose (Nr. 17, 24, 27, 28, 30, 32, 33 ir 39) ir dar 9 — atsitiktinai (IEM, AR 528 : 113, 130, 131, 139, 175, 213, 214, 221, 228). Nešiota dažniausiai 1 antkaklė, tik kape Nr. 30 rastos 2. Visos panašios, turi kiek storesnius lankelio šonus, puoštus įstrižais grioveliais ar taškučių juostelėmis, ir gana aukštus kūgelius, daugiausia pagražintus viršūnėje kryžmai susikertančiomis linijomis (pav. 7 : 4; 11 : 1, 2). Pvz., kape Nr. 24 rasta antkaklė su 1,6 cm skersmens ir 1,7—1,8 cm aukščio kūgeliais. Tyrinėtojai (LAA, t. 4, p. 14—15) daugumą jų skiria lietuvių—latvių grupei, tik vieną atsitiktinai rastą — šių antkaklių klaipėdietiškai grupei (LAA, t. 4, p. 14—15) ir datuoja III—IV amžiumi.

Įdomu, kad visos antkaklės kūginiais galais rastos Žydkapiuose ir C plote, t. y. kapinyno centrinėje ir šiaurės vakarų dalyje, kuri, matyt, yra senesnė. Toje pat teritorijoje aptiktos dalys 3 antkaklių, kurių šonai apvynioti plona vielute, kartais dar puošti profiliuotais žiedeliais (visos pasitaikė rasti atsitiktinai; IEM, AR 528 : 125, 126, 209; pav. 17 : 2, 3). Atrodo, tai dėželinių ir antkaklių su kilpele ir kabliuku dalys. Jos taip pat skiriamos III—IV amžiui.

Kapinyno pietų—pietryčių dalyje (A plote) aptikta kitų dviejų tipų antkaklių. Kapuose Nr. 1 ir 11 rasta po nedidelę antkaklę, kurių lankelis iš suktos — tordiruotos — vielos (pav. 20 : 1); ties viduriu jos 0,5—0,8 cm storio, galai plonėja ir baigiasi kilpele bei kabliuku. Gana dažnai jų aptinkama Žemaitijos ir šiaurės Lietuvos kapinynuose ir datuojamos VII—X a. (LAA, t. 4, p. 21—22). Šarkų radiniai rodo, kad tokiomis antkaklėmis Žemaitijoje pradėta puoštis kiek anksčiau — V a. ar VI a. pradžioje, nes kape Nr. 1 antkaklė rasta su to laikotarpio trikampio pjūvio apyranke, o kape Nr. 11 — su to paties laikotarpio įvijinėmis apyrankėmis.

Moters kape Nr. 8 aptikta sidabrinė storėjančiais ruplėtais galais antkaklė (pav.

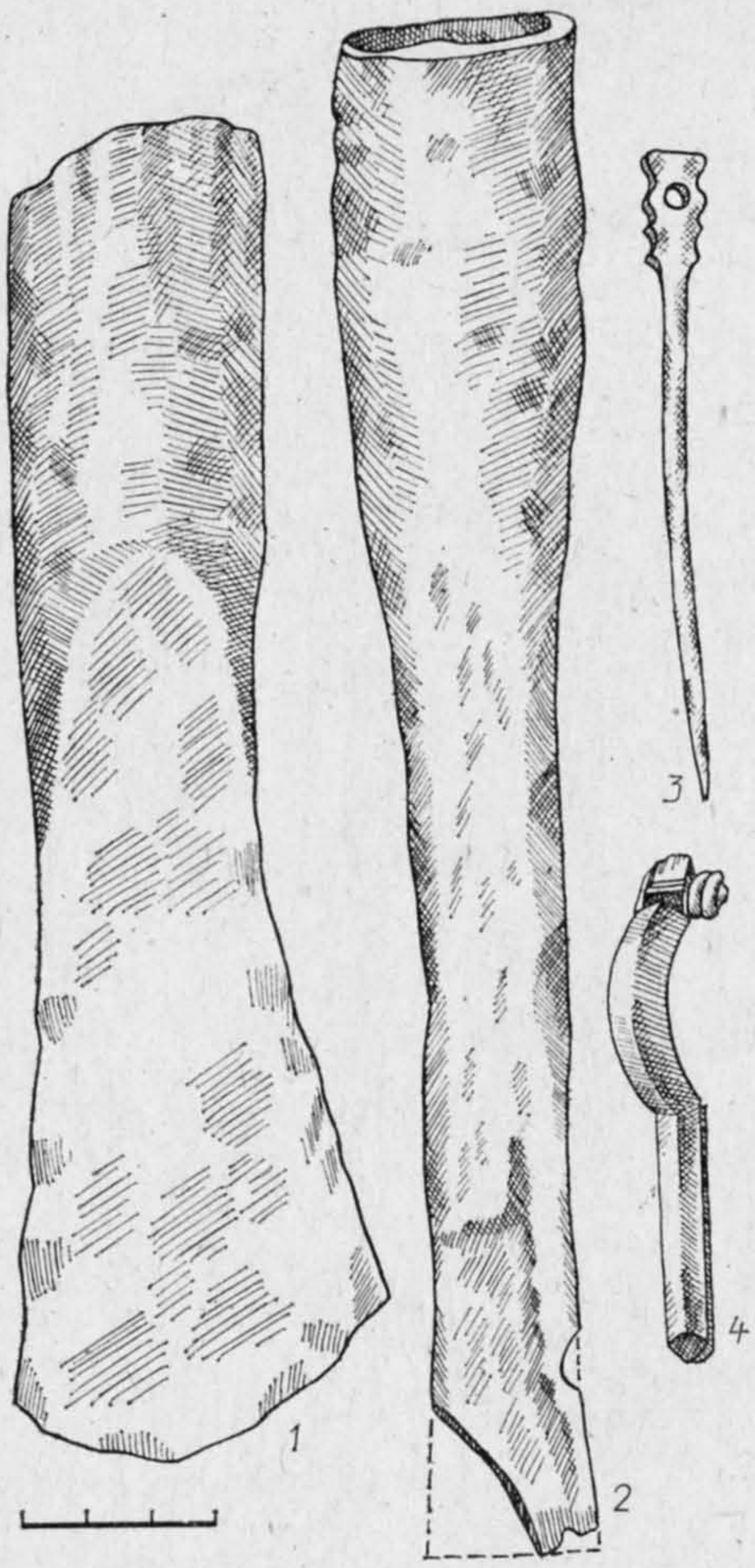

15 pav. Atsitiktiniai radiniai: *1* — kirvis, *2* — vedega, *3* — smeigtukas, *4* — segė

14 : 3). Jos vidurinė dalis yra tik 0,3 cm skersmens, galai 0,7 cm storio. Lietuvoje jų pasitaiko gana retai, nešiotos VI a. daugiausia Žemaitijoje ir šiaurės Lietuvoje bei kaimyninėje Latvijoje (LAA, t. 4, p. 21). 2 perkasoje rasta kita sidabrinė antkaklė apvaliais storėjančiais galais (IEM, AR 528 : 118; pav. 18 : 2). Jos taip pat retai nešiotos, bet puoštasi jomis nuo V iki pat XII a. (LAA, t. 4, p. 24). Šarkų antkaklė turi tik truputį storėjančius (0,7 cm skersmens) galus ir skirtina ankstyvosioms šio tipo antkaklėms, datuotina V—VI amžiumi.

Antkaklės yra vieninteliai kaklo papuošalai. Kapuose neaptikta nei karolių, nei įvijėlių ar įvijėlių ir kabučių apvarų. Moters kape Nr. 30 rasta ant krūtinės į krūvelę supilti 101 smulkūs žalsvi ir oranžiniai neskaidraus stiklo karoliukai. Jie vos 0,2—0,4 cm skersmens ir 0,1—0,3 cm storio. Kape Nr. 19 pasitaikė apie 1,6 cm ilgio ir 0,5 cm skersmens cilindrėlio formos su skersiniais grioveliais (tarsi šešiagubas) mėlyno stiklo karoliukas.

Žydkapių moterų kapuose Nr. 13 ir 17 rasta pavienių gintaro karoliukų: pirmajame — apie 1 cm skersmens, antrajame 2 kiek smulkesni dvigubo kūgio formos. Vyro kape Nr. 23 aptiktas didesnis — apie 2,1 cm skersmens ir 1,2 cm storio kiek suploto rutulio formos dailiai šlifuotas gintaro karolis, papuoštas dvigubu grioveliu (pav. 17 : 1). Šiuos pavienius stiklo ir gintaro karoliukus, matyt, reikėtų laikyti daugiau amuletais negu papuošalais.

Palyginti nedaug rasta segių, nors jos ir gana įvairios. Vyro kape Nr. 22 ir moters kape Nr. 30 aptikta po laiptelinę (pav. 11 : 12; 17 : 7). Jos abi vienodos — turi šarnyrinį užsegimą ir 3 laiptelius, puoštus išilginiais grioveliais. Vyro kape rasta segė gana didelė — 8,5 cm ilgio, su 5—5,3 cm ilgio laipteliais. Tyrinėtojai (LAA, t. 4, p. 37) jas skiria klaipėdietiškų segių su 3 laipteliais I pogrupiui ir datuoja III a.— IV a. pirma puse.

Vyro kape Nr. 16 ir suardytame kape Nr. 19 aptikta po ankstyvą lankinę žieduotąją segę (pav. 17 : 5, 6). Abi jos sunykusios. Iš išlikusių fragmentų matyti, kad iš kapo Nr. 16 segė lankelio gale virš įvijos dar turėjo žiedeliais puoštą buoželę. Abi skiriamos I lankinių žieduotųjų segių grupei ir datuojamos III a.— V a. pradžia (LAA, t. 4, p. 40).

Kape Nr. 28 rasta segė, kurios įvija ir lankelis kaip ir lankinės žieduotosios segės (žiedeliais puoštas lankelis, virš įvijos — žiedeliais gražinta buoželė), o kojelė išplota ir turi 4 lapelius — plačius spindulius (pav. 7 : 5). Kartu ji primena ir lankinę segę žvaigždine kojele. Kojelės viršus buvo papuoštas rantytos vielutės ornamentu, kurio išliko tik dalis. Atrodo, kad ši segė turėjo būti bendralaikė su vėlyviausiomis lankinėmis žieduotosiomis I grupės segėmis, galbūt to paties laikotarpio kaip ir segės žvaigždine kojele. Todėl ją reikėtų datuoti IV a. pabaiga—V a. pradžia.

Rastos 4 lankinės segės lenkta kojele: po 1 kapuose Nr. 15 ir 19 ir 2 — atsitiktinai. Kape Nr. 15 aptiktoji yra geležinė, labai sunykusi, turi dar trumpą įviją (pav. 8 : 5). Viena iš atsitiktinių (iš 4 perkasos) yra sidabrinė, su duobutėmis-įkartėlėmis puoštu lankeliu ir buoželėmis įvijos galuose (pav. 18 : 1). Likusios 2 segės žalvarinės (pav. 17 : 4). Visos nedidelės ir datuotinos IV—V a. (LAB, p. 329).

Vaiko kape Nr. 10 ir vyro kape Nr. 4 aptikta po lankinę segę lieta užkaba. Vaiko kape rastoji nedidelė, 5,7 cm ilgio, turi tarsi nupjauto pusrutulio formos buoželes įvijos gale (pav. 19 : 6). Iš vyro kapo didesnė — 9 cm ilgio, su pusrutulio formos buoželėmis įvijos galuose (pav. 9 : 2). Ją jau reikėtų skirti lankinių ilga-

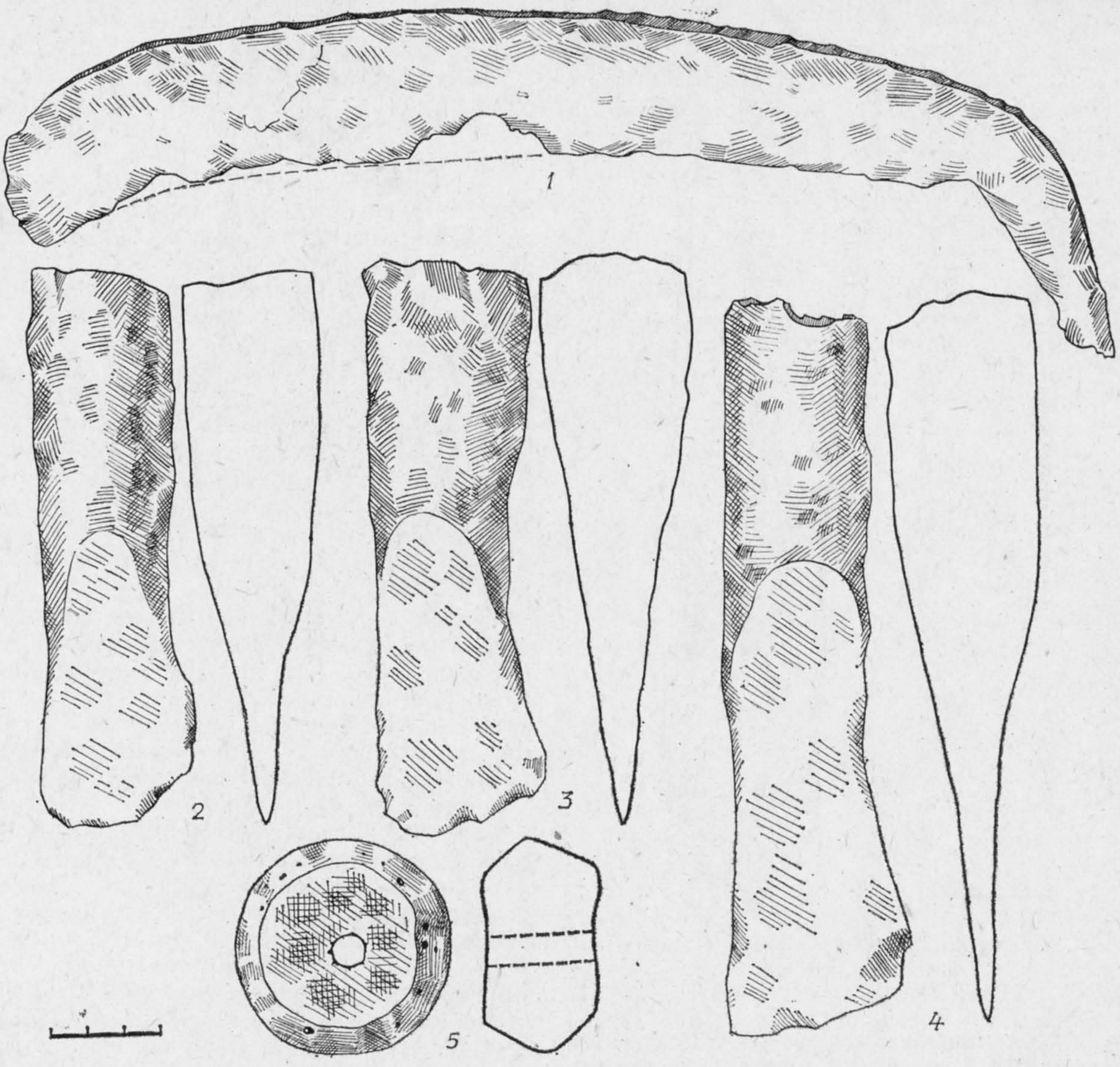

16 pav. Atsitiktiniai radiniai iš pietrytinės kapinyno dalies (A ploto): *1* — dalgis, *2—4* — kirviai, *5* — verpstukas

kojų segių grupei. Atrodo, šiai grupei priklausė ir segė trikampio pjūvio kojele bei neišlikusia įvija (IEM, AR 528 : 119; pav. 15 : 4). Visos 3 segės datuotinos V—VI a. (LAB, p. 327—329).

Daugiau rasta s m e i g t u k ų (k. Nr. 3, 5, 6, 8, 10, 13, 14, 17, 22, 26, 30, 31, 38); kartais jų pasitaikė kartu su sege (k. Nr. 22, 30). Moterų kapuose dažniau randama po 2 smeigtukus, vyrų ir vaikų — po 1. Dauguma buvo geležiniai, labai sunykę, ne visada aiški jų forma, matmenys. Didžioji dalis sunykusių geležinių smeigtukų, atrodo, buvo lazdeliniai.

Geriau išlikusių geležinių l a z d e l i n i ų smeigtukų rasta kapuose Nr. 3, 13, 22, 31, 38 (pav. 6 : 3; 19 : 1, 2). Kape Nr. 13 aptiktieji nevienodo dydžio — 13,5 ir 11,7 cm ilgio, vieno galvutė beveik apskrita, kito labiau primena trikampį (pav. 19 : 1, 2). Kape Nr. 38 rasti smeigtukai buvo 22 cm ilgio. Šie papuošalai plačiai paplitę, jais dabintasi visą I m. e. tūkstantmetį (LAA, t. 4, p. 75—77).

Moters kape Nr. 8 rasti 2 k r y ž i n i a i smeigtukai. Jų adatos geležinės, galvutės žalvarinės, papuoštos sidabriniais kūgeliais ir rantytos vielos žiedeliais (pav. 14 : 4, 5). Galvutės didelės, kryžmos 7,1—7,3 cm ilgio, kūgeliai iki 1,3—1,7 cm aukščio. Tokių puošnių smeigtukų pasitaiko gana retai. Jų rasta Lumpėnuose, Šilutės raj. (Gaerte W., 1929, pav. 176 C), Veršvuose (Kauno mieste; LLM, t. 1, pav. 272, 273), Maudžioruose, Kelmės raj. (žr. šios knygos p. 19) ir kt.: datuojami IV a. pabaiga—VI a. pradžia.

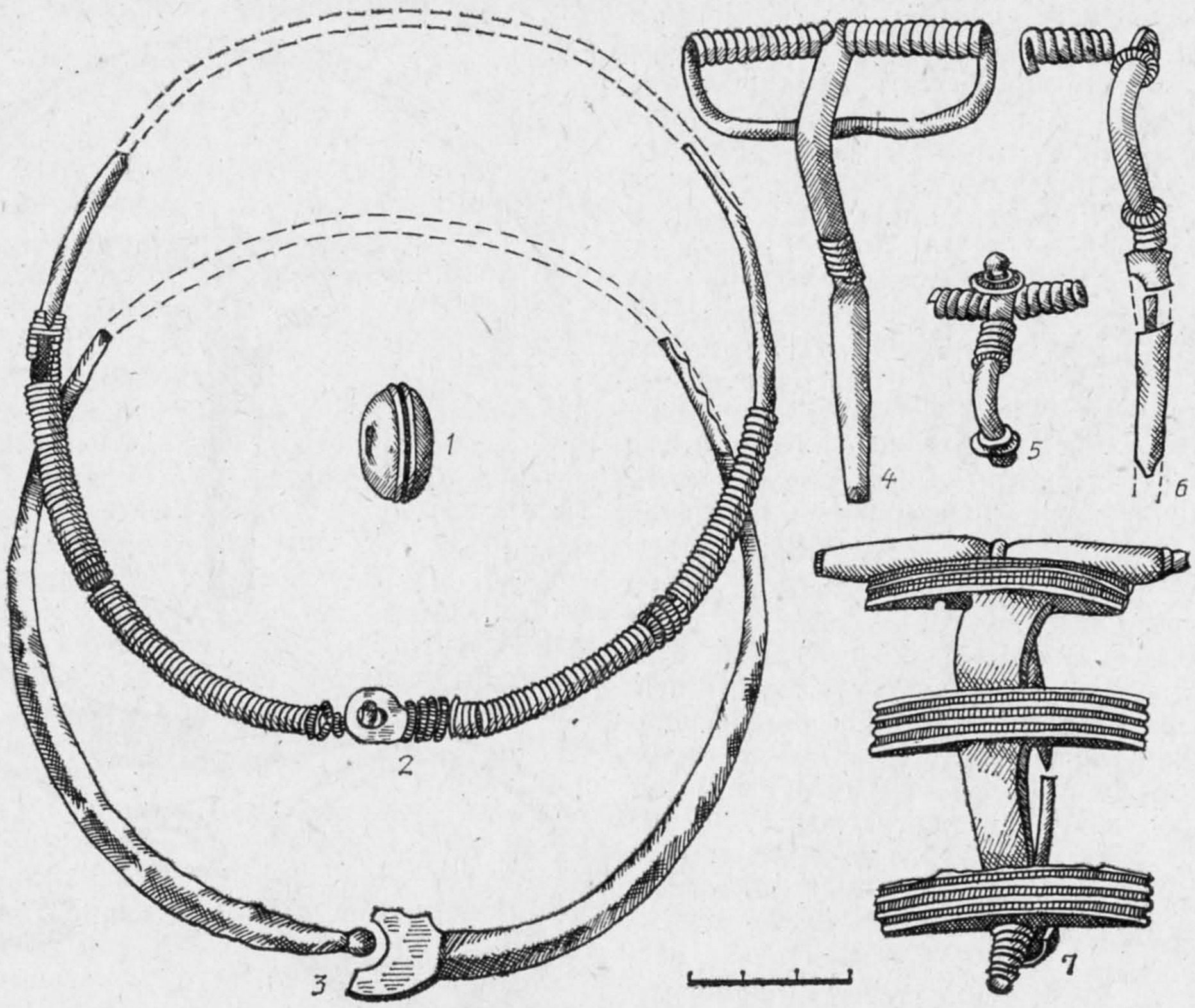

17 pav. Radiniai iš Žydkapių (B ploto): *1* — gintaro karolis, *2, 3* — antkaklės, *4—7* — segės (*4* — iš k. Nr. 23, *5* — iš k. Nr. 16, *6* — iš k. Nr. 21, *7* — iš k. Nr. 22, kiti — atsitiktiniai)

Kape Nr. 6 aptikti 2 nuokamieniai smeigtukai (pav. 12 : 1, 2). Jie 15 cm ilgio, turi 2,2 cm skersmens ornamentuotas galvutes, kape rasti kartu su storagale apyranke. Šie smeigtukai buvo mėgstami V—VIII a. žemaičių papuošalai (LAA, t. 4, p. 78—79). Šarkų smeigtukus pagal kartu buvusias apyrankes reikėtų skirti V—VI amžiui.

Be to, kapinyne rasta dalis žalvarinio III—IV a. žiedinio smeigtuko (IEM, AR 528 : 138; LAA, t. 4, p. 75) ir žalvarinis smeigtukas plokščia profiliuota galvute (IEM, AR 528 : 215). Jis 10,4 cm ilgio, turi 1 cm pločio ir 1,8 cm ilgio plokščią galvutę su skylute viršutinėje dalyje (pav. 15 : 3). Jam analogiškų nežinome, chronologija neaiški.

Kape Nr. 17 2 sunykę geležiniai (greičiausiai lazdeliniai) smeigtukai turėjo trikampius kiauraraščius kabučius. Kabučiai 5 cm pločio ir 6 cm aukščio, viršuje su kilpele pakabinti ir apatiniame krašte — 5 ąselėmis grandinėlėms. Panašių Šernuose rasta su III—IV a. dėželinėmis ir viela apvyniotais galais antkaklėmis (Bezzenberger A., 1892, p. 156, lent. 14). Kapo Nr. 8 kryžiniai smeigtukai taip pat turi 5 cm pločio ir 3,4 cm aukščio kabučius kiek profiliuotais šonais, su 2 kilpelėmis grandinėlėms apačioje (pav. 14 : 4, 5). Kabučius jungė 67 cm ilgio grandinėlės. Be to, 21 perkasoje (4 C kv.) aptiktas ir žalvarinis pusmėnulio, arba pasagos, formos kabutis (IEM, AR 528 : 141).

Gausiausią papuošalų grupę sudaro apyrankės — rastos 64. Jomis puošėsi ne tik moterys, bet ir vyrai, vaikai. Dažniausiai nešiota ant abiejų rankų po vienodą, bet kartais dabintasi ir keliomis. Daugiausia juostinių apyrankių. Jos gana įvairios — skiriasi pjūvis, plotis, ornamentas, galų užbaigimas (pav. 11 : 3—10; 20 : 2).

Vyro kape Nr. 34 rastos 2 masyvesnės — 0,8 cm pločio ir 0,5 cm storio — pusapvalio pjūvio apyrankės, gražintos išilginėmis akučių eilutėmis ir įkartėlių juostele tarp jų, galai puošti skersiniais ranteliais. Panašios Gėluvoje aptiktos apyrankės datuojamos II—III a. (LLM, t. 1, pav. 234). Vyro kape Nr. 25 rastos 2 plonesnės pusapvalio pjūvio juostinės apyrankės, gražintos grupėmis skersinių rantelių su įkartėlėmis.

Vyrauja plonos 0,6—1,3 cm pločio trikampio pjūvio apyrankės (k. Nr. 30, 36, 38, 39 ir 14 rasta

atsitiktinai). Beveik visos jos turi įgniaužtus ar kiek smailėjančius galus, puoštus skersiniais ranteliais arba iš jų sudarytais 2 trikampėliais, rečiau — tinkleliu. Likęs apyrankės paviršius gražintas išilginiais grioveliais, o ranteliai tarp jų — smulkiomis įkartėlėmis, rečiau puošiamos įstrižais brūkšneliais-grioveliais, kurie sudaro trikampius. Kapuose Nr. 16, 19 ir 37 rastosios, taip pat dar 8 atsitiktinai aptiktos siauros apyrankės turi smailius, kartais skersiniais grioveliais gražintus galus, o likęs paviršius puoštas skersinių griovelių ir smulkių įkartėlių grupėmis arba iš griovelių sudarytais trikampėliais. Visos šios apyrankės būdingos III—IV a. (LAB, p. 231—234). Šarkuose jų rasta taip pat kartu su antkaklėmis kūginiais galais, laiptelinėmis segėmis ir kitais III—IV a. papuošalais.

Juostinių apyrankių grupei skirtinos dar 3 platesnės apyrankės. Jos 1,9—2 cm pločio, galai ne siauresni, bet kartais dar kiek platesni. Vaiko kape Nr. 1 rastoji pakraščiais ir ties viduriu turi ryškesnius išilginius rantelius, puošta nedideliais trikampėliais (pav. 20 : 2). Vyro kape Nr. 5 aptiktos 2 tokios apyrankės su iškiliomis briaunelėmis viduryje ir pakraščiais (pav. 10 : 2, 3). Vaiko kape Nr. 1 apyrankė rasta su antkakle tordiruotu lankeliu ir su kilpele bei kabliuku galuose. Taigi jos turėtų priklausyti jau V—VI amžiui.

Kapuose Nr. 3 ir 6 rasta po apyrankę su trikampe išilgine briauna per vidurį (pav. 12 : 4). Jos siauros, briauna dar žema, todėl datuotinos V—VI a. (LAB, p. 346). Tai patvirtintų ir kape Nr. 6 kartu aptikti tam laikotarpiui būdingi nuo-

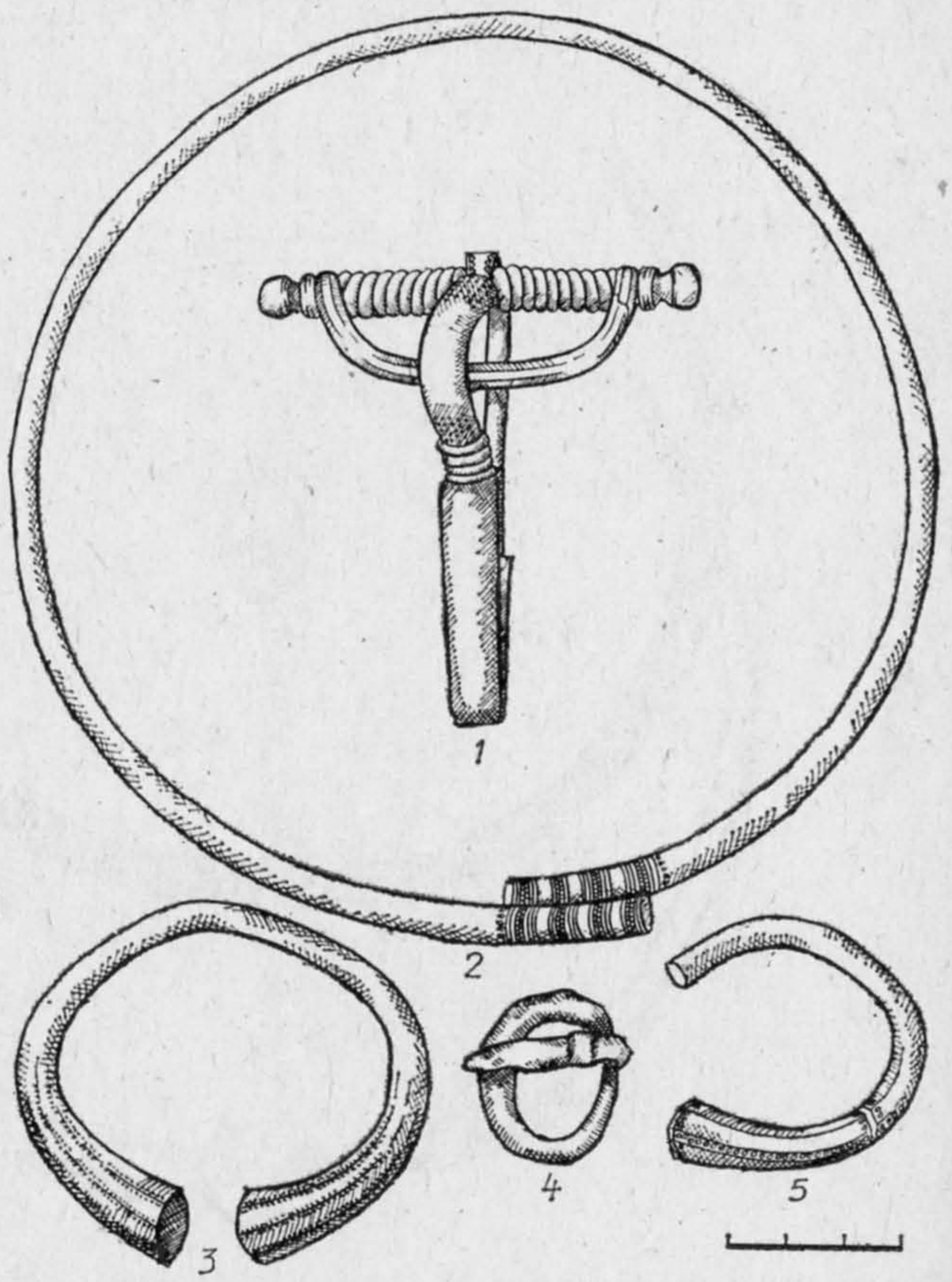

18 pav. Atsitiktiniai radiniai iš pietrytinės kapinyno dalies (A ploto): *1* — segė, *2* — antkaklė, *3, 5* — apyrankės, *4* — sagtelė

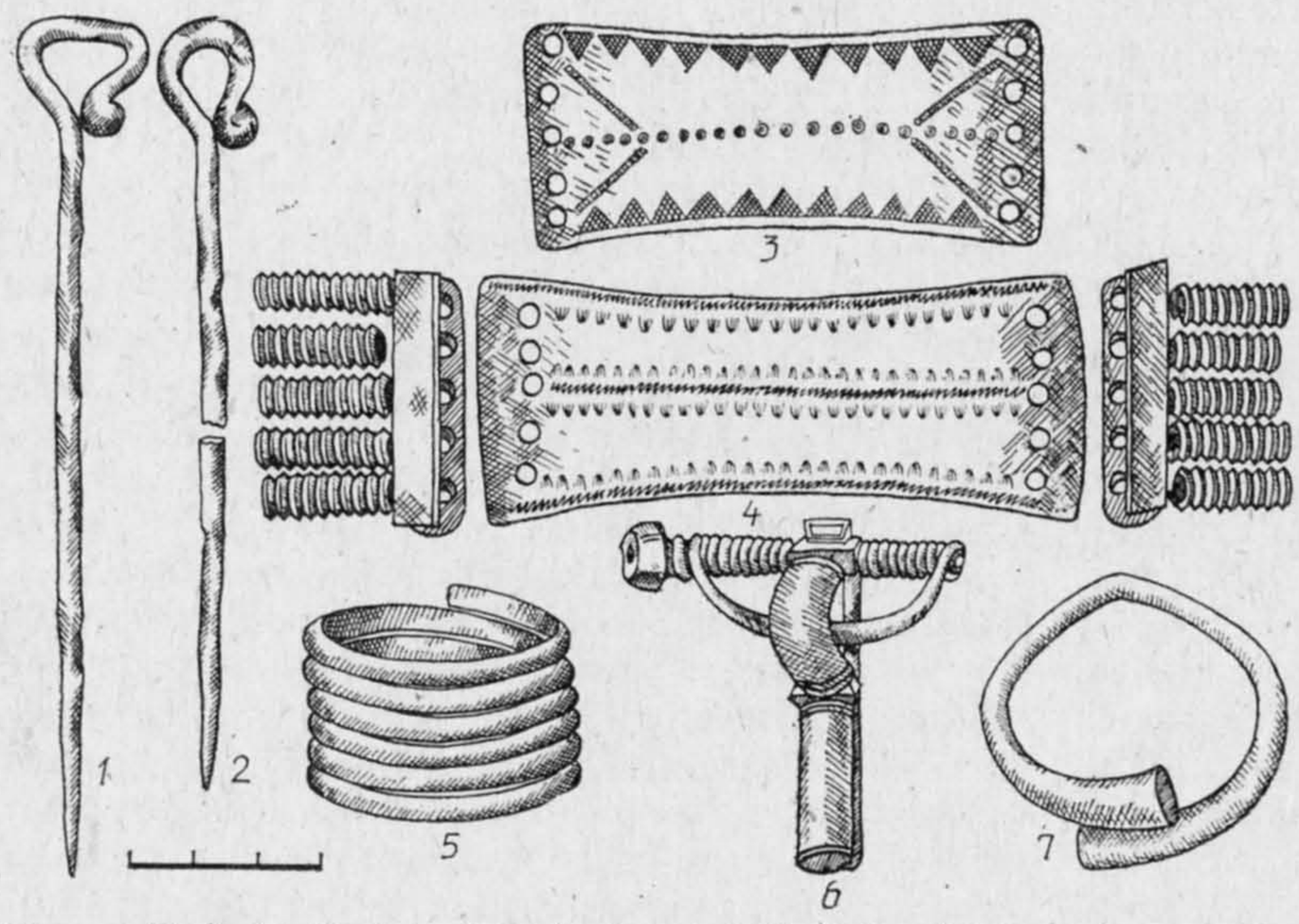

19 pav. Radiniai iš pietrytinės kapinyno dalies (A ploto): *1, 2* — smeigtukai iš k. Nr. 13, *3* — apgalvio plokštelė iš k. Nr. 2, *4* — apgalvio plokštelė iš k. Nr. 3, *5* — apyrankė iš k. Nr. 11, *6* — segė iš k. Nr. 10, *7* — apyrankė iš k. Nr. 10

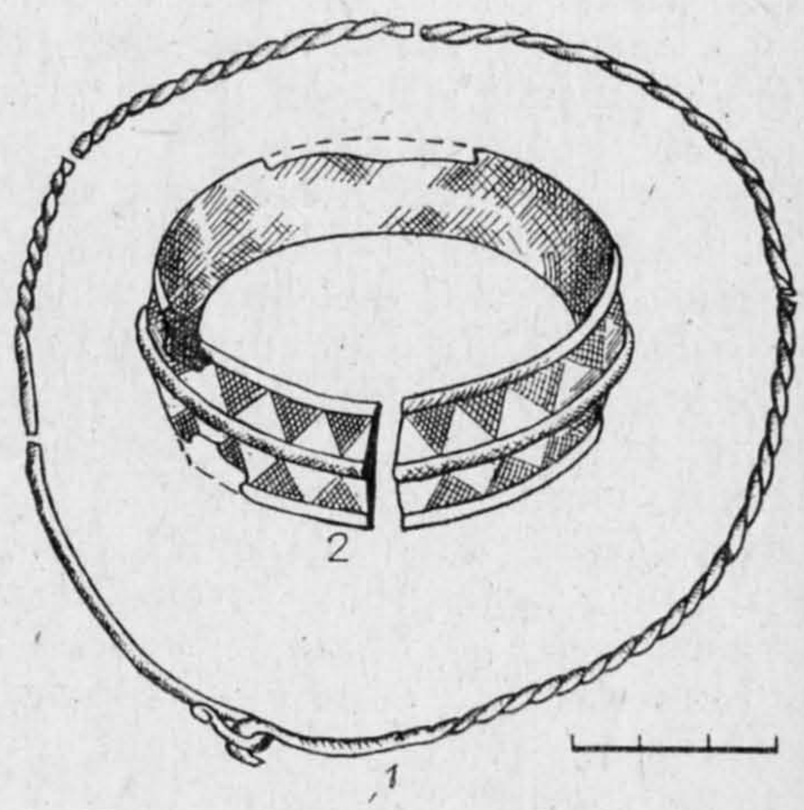

20 pav. Vaiko k. Nr. 1 radiniai: *1* — antkaklė, *2* — apyrankė

kamieniai smeigtukai bei storagalė apyrankė (pav. 12 : 3).

Rastos tik 5 storagalės apyrankės — po 1 kapuose Nr. 6 ir 10 (pav. 12 : 3; 19 : 7) ir 3 — atsitiktinai (IEM, AR 528 : 117, 120, 144; pav. 18 : 3, 5). Visos aptiktos kapinyno pietrytinėje dalyje (A plote). 2 vaikiškos, kitos nešiotos suaugusiųjų. Apyrankių galai netaisyklingo, tarsi pusapvalio ir daugiakampio pjūvio, kartais ornamentuoti. Tai ne tik Lietuvoje, bet ir visame Rytų Pabaltijyje V—VI a. paplitę papuošalai (LAB, p. 344—346).

Moters kape Nr. 8 rastos 2 įvijinės apyrankės iš siauros pusapvalės juostelės (pav. 14 : 6, 7). Jos 11—14 apvijų, kurių kraštinės puoštos įkartėlėmis. Kitos 2 tokios pat apyrankės, aptiktos kape Nr. 11, turi tik po 5—6 apvijas, neornamentuotos (pav. 19 : 5). Kapuose buvo kartu su antkakle ruplėtais galais, taip pat tordiruotu lankeliu su kilpele ir kabliuku bei kitais V—VI a. papuošalais. Panašios apyrankės būdingiausios IV—VI a. Lietuvos pajūrio kapinynams, pvz., Šernų, Klaipėdos raj. (Bezzenberger A., 1892, lent. 10 : 1, 2, 6), ir kt.

Žiedų surinkta labai nedaug. Kapuose Nr. 10 ir 13 išliko po įvijinį, dar pora — atsitiktiniai radiniai (IEM, AR 528 : 149, 174). Jie padaryti iš trikampės ar pusapvalės vielos, turi po kelias apvijas. Skiriasi moters kape Nr. 30 rastas iš trikampio pjūvio 0,3 cm pločio juostelės padarytas žiedas su akute — kryžiaus formos 3,6×3,6 cm dydžio plokštele, puošta koncentriniais ratais ir skylutėmis jų viduryje (pav. 11 : 11). Aptiktas kape su kūginėmis antkaklėmis ir laipteline sege, tad turėtų priklausyti III—IV amžiui.

Dar lieka paminėti kelias kapinyne rastas sagtis. Vyrauja ovalinės geležinės ir žalvarinės. 1 aptikta vyro kape Nr. 12, dar pora — pavieniai radiniai (IEM, AR 528 : 121, 172; pav. 18 : 4). Jos 3—5 cm aukščio ir 2,4—3,5 cm pločio, kartais kiek storesne priekine dalimi. Rasta ir mažutė — 1,6×1,3 cm — sagtelė su 0,8 cm pločio dirželio apkaliuku (IEM, AR 528 : 145). Panašios naudotos pentinų dirželiams. Aptikta ir D formos sagtelė, kurios liežuvėlis ir lankelio šonai puošti įmuštais įstrižais kryželiais.

Pagaliau reikia paminėti ne visai įprastą radinį — moters kape Nr. 30 kartu su minėtais smulkiais karoliukais ant krūtinės aptiktas gniutulas mažų žalvarinių grandelių — tarsi grandinėlių ruošinys. Jos labiau tiktų amatininkui. Ar ši moteris buvo juvelyrė, ar kokiais kitais sumetimais grandelės įdėtos į jos kapą, neaišku.

Chronologija. Kapinyno medžiaga priklauso III—VI amžiui. III—IV a. yra antkaklės kūginiais galais, laiptelinės, lankinės žieduotosios segės, akiniu raštu puoštos apyrankės, dauguma juostinių apyrankių įgniaužtais galais. O V—VI a.— antkaklės su kilpele ir kabliuku, ruplėtais ir storėjančiais galais, nuokamieniai ir kryžiniai smeigtukai, lankinės ilgakojės segės, storagalės apyrankės, ovalinės sagtelės. Dauguma III—IV a. radinių aptikta kapinyno šiaurės vakarų dalyje — arčiau kapinaičių (C plote) ir Žydkapiuose (B plote). V—VI a. dirbiniai buvo iš kapinyno pietryčiuose (A plote) atidengtų kapų. Čia rasta tik viena III—IV a. antkaklė kūginiais galais.

Galimas daiktas, kapinyno šiaurės vakarų dalyje kai kurie III—IV a. kapai, kaip ir pajūrio srityje, buvo apjuosti akmenų vainikais. Visa to laikotarpio Šarkų archeologinė medžiaga rodo čia palaidotų žmonių ryšius su pajūrio sritimi. Tai atspindi ne vien klaipėdietiškos antkaklės kūginiais galais ir laiptelinės segės, bet ir kiauraraščiai kabučiai, labai panašūs ietigaliai bei galąstuvas, dalgis, kurie centrinėje Žemaitijos dalyje retai kada dėti į kapą.

V—VI a. kapuose labiau jaučiama vietinės — senosios žemaičių — kultūros bruožų. Kapai nebejuosiami akmenų vainikais. Moterys puošėsi iš įvijėlių ir plokštelių padarytais apgalviais, ant pakaušio nešiojo stambias įvijas, į kapą ant krūtinės vienas greta kito buvo dedami 2 nuokamieniai, kryžiniai ar kitos formos smeigtukai. Tai jau vėliau kelis šimtmečius išliekantys žemaičių kultūros elementai. Tačiau dar ir V—VI a. jaučiama pajūrio gyventojų kultūros įtaka, kurią atspindi tam kraštui būdingos įvijinės apyrankės.

МОГИЛЬНИК ШАРКАЙ

Б. ТАУТАВИЧЕНЕ

РЕЗЮМЕ

Могильник находится почти в 6 км на северо-западе от районного центра Шилале, в д. Шаркай (около 60 км восточнее берега Балтийского моря). По дороге из Шилале в мест. Кведарна на большом холме находятся старые деревенские кладбища. На большой площади на юго-востоке от кладбищ при вспашке полей и во время других работ на-

ходили разные древности. Но только в 1971 г. об этом узнали местные краеведы.

В 1972 г. часть могильника была исследована сотрудниками Музея истории и этнографии Литовской ССР. В юго-восточной части могильника вскрыта площадь 451 м² и найдены погребения № 1—14. На расстоянии 105 м северо-западнее вскрыто еще 324 м² и найдены погребения № 15—23, а в 180 м северо-западнее на площади в 376 м² найдены погребения № 24—39 (рис. 1). В могильнике собрано около 220 находок, которые хранятся в Музее истории и этнографии Литовской ССР в г. Вильнюсе.

Многие погребения частично разрушены при вспашке поля. Лишь незначительная часть костяков сохранилась. В юго-восточной (рис. 5) и северо-западной частях могильника видны остатки каменных венцов (рис. 2, 4), которые, по-видимому, окружали погребения. Найдено одно погребение с трупосожжением без погребального инвентаря (рис. 3), относящиеся, по-видимому, к началу н. э.

Погребения с трупоположением находились на глубине 0,3—0,6 м. В некоторых из них сохранились следы дерева. Покойников хоронили в основном головой на юго-запад и северо-запад. Положение браслетов показывает, что руки покойников были сложены на груди (рис. 13).

Судя по погребальному инвентарю 14 погребений следует считать мужскими, 10 — женскими, а 4 — детскими, остальные 11 погребений невозможно определить из-за отсутствия характерного погребального инвентаря.

Мужчин хоронили с одним, иногда с двумя копьями. Наконечники копий лежат у головы покойного. Часто клали втульчатый топор (чаще всего также у головы) и нож. Сравнительно много украшений — мужчин хоронили с шейной гривной, фибулой (рис. 7), иногда с булавкой, довольно часто украшали браслетами (рис. 10).

В женских погребениях встречались нож, шила, украшения. Найдены головные венки из спиралей и пластинок, шейные гривны, много браслетов (в погребении № 30 обе руки украшали по 4 браслета), одежду часто застегивали и украшали парой булавок, связанных цепочками. Более редкими украшениями в женских погребениях являются фибулы, перстни.

В детских погребениях вещей мало, часть из них по величине не отличается от вещей из погребений взрослых.

Наиболее богатыми погребениями могильника являются женские погребения № 30 (рис. 11) и № 8 (рис. 13, 14) и мужское погребение № 28 (рис. 7).

Железные вещи плохо сохранились. Среди них имеются 22 втульчатых топора. Преобладают топоры длиной 18—21 см, хотя длина некоторых из них достигает 24,5 см (рис. 8 : 1), а также имеются и длиной 11—15 см (рис. 10 : 1). Лезвия их от 4 до 5,8 см длины. Большинство топоров найдено в центральной и северо-западной частях могильника.

Ножей найдено около 29. Все они прямые, лезвия их достигают 31,5 см длины (рис. 7 : 1). Более крупные ножи могли быть использованы как оружие.

Найдена только одна коса (рис. 17 : 1) и одна втульчатая пешня (рис. 16 : 2). Эти орудия труда редко встречаются и в других могильниках Жемайтии. К отдельным находкам относится и один точильный камень из мужского погребения № 16, а в юго-восточной части могильника найдена крупная глиняная пряслица (рис. 17 : 5).

Все наконечники копий втульчатые, длиной от 13 до 34,5 см. Часть из них имеет сравнительно узкое перо (рис. 7 : 2), другие — более широкое перо ромбовидной формы (рис. 8 : 4), иногда с продольным ребром. Найдены фрагменты двух умбонов щита.

Украшения составляют бóльшую часть находок. В трех женских погребениях найдены головные венки из спиралей и поперечных пластинок (рис. 14 : 1), часть их сохранилась фрагментарно (рис. 20 : 3, 4). Встречались крупные спирали, заполненные толстыми шерстяными нитками (рис. 14 : 2).

Собрано 16 шейных гривен с конусовидными концами, большинство которых относится к литовско-латвийской группе и датируется III—IV вв. (рис. 7 : 4; 11 : 1,2). Найдены фрагменты трех шейных гривен, обмотанных тонкой проволокой и украшенных на концах кольцами (рис. 18 : 2, 3). Большинство гривен найдено в центральной и северо-западной частях могильника, две шейные гривны с утончающимися концами с застежкой, датируемые V—VI вв. (рис. 15 : 1), — в юго-восточной части могильника. В женском погребении № 8 найдена серебряная шейная гривна с заходящимися граненными концами (рис. 14 : 3), датируемая VI в., и серебряная с круглыми утолщенными концами (рис. 19 : 2), относящаяся к V—VI вв. Обнаружено только несколько отдельных мелких янтарных бус. В женском погребении № 30 на груди лежала кучка мелких стеклянных бус.

Фибул немного. В центральной и северо-западной частях могильника найдено по одной перекладчатой фибуле III—IV вв. (рис. 11 : 12; 17 : 7). В центральной части могильника видны фрагменты двух кольчатых арбалетовидных фибул III—IV вв. (рис. 17 : 5, 6), а в северо-западной — своеобразная арбалетовидная фибула (рис. 7 : 5), относящаяся, по-видимому, к концу IV—началу V в. Найдено также несколько арбалетовидных фибул с подогнутой ножкой, среди которых одна железная (рис. 8 : 5), одна серебряная (рис. 18 : 1), остальные — бронзовые (рис. 17 : 4). В юго-восточной части могильника найдено несколько арбалетовидных фибул с длинной ножкой, относящихся к V—VI вв. (рис. 9 : 2; 15 : 4; 19 : 6).

Булавок было больше, чем фибул. В женских погребениях — чаще по две, в детских и мужских — в основном по одной. Часть их железные и сохранились только фрагментарно. Наиболее многочисленны железные посоховидные булавки разной величины (рис. 6 : 3; 19 : 1, 2). Две крестовидные булавки с бронзовыми головками, покрытыми серебром (рис. 14 : 4, 5), из женского погребения № 8 датируются концом IV—V в., а две булавки с расширяющимися трубовидными головками (рис. 12 : 1, 2) из погребения № 6 относятся к V—VI вв.

Из украшений наиболее многочисленны браслеты (их собрано 64), преобладают ленточные (рис. 11 : 3—10; 15 : 2). Они сравнительно узкие, полукруглого, трехгранного поперечного сечения. В юго-восточной части могильника найдены два браслета с треугольным выступающим ребром (рис. 12 : 4), датируемые V—VI вв. и 5 браслетов с утолщенными концами (рис. 12 : 3; 19 : 3, 5; 19 : 7). Сравнительно мало спиральных браслетов (рис. 14 : 6, 7; 19 : 5). Они найдены в погребениях V—VI вв. и по форме близки спиральным браслетам побережья Балтийского моря.

Перстней найдено немного, преобладают спиральные. Более редким является перстень из погребения № 30 (рис. 11 : 11), который относится к III—IV вв.

Археологический материал могильника относится к III—VI вв. В северо-западной и центральной его частях преобладают изделия III—IV вв., а в юго-восточной — V—VI вв. Погребальный обряд и инвентарь III—IV вв. имеет много общих черт с подобными обрядами на побережье Балтийского моря, где в I—VI вв. существовал обряд окружать погребения с трупоположением каменными венцами. Погребения V—VI вв. в могильнике Шаркай не имеют каменных венцов, погребальный инвентарь отличается от такового на побережье, появляются украшения, характерные для центральной части Жемайтии. Поэтому можно предполагать, что в V—VI вв. здесь хоронили предков жемайтов.

SAUGINIŲ PLOKŠTINIS KAPINYNAS

ALGIMANTAS MERKEVIČIUS

Sauginių kaimas yra apie 13 km į vakarus nuo Šiaulių, Kurtuvėnų apylinkėje. Kapinynas — vakarinėje kaimo dalyje, maždaug 300 m nuo „Raudonosios žvaigždės“ kolūkio centro, kelio iš Sauginių į Smilgius kairėje.

Kapinynui panaudota nedidelė kalvelė dešiniame Bytos krante (pav. 1). Rytine pašlaite teka upė, dabar iškastas melioracijos griovys, šiaurėje eina minėtas vieškelis, o iš kitų pusių juosia dirbami laukai. Maždaug per 600 m į pietus nuo kapinyno tyvuliuoja Jonelaičių ežeras, kurio šiauriniame krante apie 800 m į pietryčius nuo kapinyno yra 1973 m. tyrinėtas Sauginių piliakalnis (Daugudis V., Stankus J., 1974, p. 10—12; Даугудис В., Станкус Й., 1974, с. 388—389).

Vietos gyventojai kalvelę vadina Užbytos kalnu, Švedkapiais. Kapinynas nuo seno ariamas, plūgas išversdavo žmonių kaulų ir įvairių dirbinių. Čia gyvenančiųjų pasakojimu, buržuazijos valdymo metais pradžios mokyklos mokytojai V. Trinka ir V. Žibaitis kelerius metus nedidelėmis duobėmis kasinėjo kapinyną. Todėl dažniausiai suardyta tik dalis kapo — griaučiai. Kai kurie radiniai pateko į Šiaulių „Aušros“ muziejų. Iki karo jame buvo sukaupti 63 dirbiniai iš ardomo Sauginių kapinyno. Okupacijos metais dalis jų dingo, kai kurie neteko metrikų. Dabar Šiaulių „Aušros“ muziejuje yra tik 24 dirbiniai ar jų dalys (inv. Nr. A 101 : 1—22).

Sauginių kapinynas nėra plačiai žinomas. Pirmą kartą paminėtas tik 1931 m., kai keletas dirbinių iš jo pateko į Šiaulių „Aušros“ muziejų (Tarvydas B., 1931, p. 87). Maždaug tuo pat metu jį užregistravo ir Valstybinė archeologijos komisija (VAK, b. Nr. 47, p. 340). Kiek vėliau Šiaulių „Aušros“ muziejuje atsidūrusį žiedinį smeigtuką pamini J. Puzinas (Puzinas J., 1938,